

Πρόεδρος: Δημήτριος Ντόκος Quellenhofweg 12, 33617 – Bielefeld
Κινητό: 00491796855163 eMail: doko@mail.de

ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ

Γενικός Γραμματέας: Θωμάς Γκίνης eMail: thomas-ginis@t-online.de

Τηλέφωνο: 067848520 κινητό: 01758822229

Bielefeld 21-2-2019

Δελτίο Τύπου

Αξιότιμες και αξιότιμοι συμπατριώτισσες και συμπατριώτες γεια σας.
Σήμερα είναι η ημέρα της Ομοσπονδίας μας (σύμφωνα με το άρθρο 14 του Καταστατικού μας) και γιορτάζουμε την 106η επέτειο Απελευθέρωσης των Ιωαννίνων και γενικότερα της Ενιαίας Ηπείρου.

Τα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου μας, εύχονται σε όλες και όλους τους Ηπειρώτες στην πατρίδα και της Διασποράς, **Χρόνια Πολλά** και Καλή Δύναμη με Ενότητα και Συνεργασία για τον Ηπειρωτισμό της Οικουμένης.

Σύντομη Ιστορική Αναδρομή για την απελευθέρωση της Ηπείρου στις 21 Φεβρουαρίου 1913

(Στη φωτογραφία απεικονίζονται οι Ηπειρώτισσες Ιερολοχίτισσες οι οποίες πολέμησαν για την απελευθέρωση της Ηπείρου και της σκλαβωμένης Βορείου Ηπείρου).

<<Ο αγώνας για την απελευθέρωση των Ιωαννίνων υπήρξε η σημαντικότερη στρατιωτική αντιπαράθεση μεταξύ Ελλάδας και Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στο μέτωπο της Ηπείρου, κατά τη διάρκεια του Α' Βαλκανικού Πολέμου (5 Οκτωβρίου 1912- 18 Μαΐου 1913). Η πολεμική αναμέτρηση για την κατάληψη της πρωτεύουσας της Ηπείρου κράτησε σχεδόν τρεις μήνες, από τις 29 Νοεμβρίου 1912 έως τις 21 Φεβρουαρίου 1913, οπότε οι οθωμανικές δυνάμεις παραδόθηκαν στον διάδοχο Κωνσταντίνο, που ηγείτο των ελληνικών όπλων.

Με το ξέσπασμα του Α' Βαλκανικού Πολέμου, τα ελληνικά στρατεύματα, που είχαν συγκεντρωθεί στην περιοχή της Άρτας υπό τον αντιστράτηγο Κωνσταντίνο Σαπουντζάκη (1846-1931), κράτησαν αρχικά αμυντική στάση, με στόχο να εξασφαλίσουν τη μεθόριο. Οι ελληνικές δυνάμεις στο μέγεθος μεραρχίας υπολείπονταν των οθωμανικών δυνάμεων, που διέθεταν για την υπεράσπιση της περιοχής δύο μεραρχίες υπό την διοίκηση του Εσάτ Πασά (1862-1952), ενός Οθωμανού στρατηγού που είχε γεννηθεί στα Ιωάννινα. Το σχέδιο προέβλεπε ότι μετά την ολοκλήρωση των επιχειρήσεων στη Μακεδονία, θα ελευθερώνονταν στρατεύματα για την ανάληψη επιθετικής πρωτοβουλίας στην Ήπειρο.

Αλλά από τις 6 Οκτωβρίου κιόλας άρχισαν οι αψιμαχίες. Γρήγορα, ο ελληνικός στρατός ανέλαβε επιθετικές πρωτοβουλίες και τις επόμενες ημέρες κατέλαβε τη Φιλιπιάδα (12 Οκτωβρίου) και την Πρέβεζα (21 Οκτωβρίου). Στη συνέχεια κινήθηκε προς την πεδιάδα των Ιωαννίνων, όπου είχε συγκεντρωθεί ο κύριος όγκος των τουρκικών δυνάμεων, που εν τω μεταξύ είχε ενισχυθεί με νέες δυνάμεις από την περιοχή του Μοναστηρίου. Έτσι, εξαιτίας αυτού του γεγονότος, αλλά και των δυσμενών καιρικών συνθηκών, η προέλαση του ελληνικού στρατού ανακόπηκε.

Η κατάληψη των Ιωαννίνων φάνταζε δύσκολη υπόθεση, καθότι ο ελληνικός στρατός έπρεπε να εκπορθήσει τα οχυρά του Μπιζανίου. Ο ορεινός όγκος του Μπιζανίου, που δεσπόζει νότια των Ιωαννίνων, αποτελούσε εξαιρετικά ισχυρή αμυντική τοποθεσία, που επιπλέον είχε ενισχυθεί πρόσφατα με πέντε μόνιμα πυροβολεία, κατασκευασμένα υπό την επίβλεψη γερμανών ειδικών.

Η κυβέρνηση Βενιζέλου επιζητούσε τη γρήγορη απελευθέρωση της Ηπείρου, πριν από τη σύναψη συνθήκης ειρήνης μεταξύ των εμπολέμων στη Συνδιάσκεψη του Λονδίνου, που βρισκόταν σε εξέλιξη. Έτσι, ο στρατός της Ηπείρου ενισχύθηκε με μία ακόμη μεραρχία από τη Θεσσαλονίκη και υπό την ηγεσία του αντιστράτηγου Κωνσταντίνου Σαπουντζάκη ανέλαβε την πρώτη σημαντική επιθετική ενέργεια κατά των οχυρών του Μπιζανίου στις 29 Νοεμβρίου 1912, η οποία απέτυχε προς μεγάλη ανησυχία της ελληνικής κυβέρνησης.

Στις 8 Δεκεμβρίου αποφασίστηκε η αποστολή δύο ακόμη μεραρχιών στην περιοχή, ενώ την επομένη ο διάδοχος Κωνσταντίνος με τηλεγράφημά του προς

την πολιτική ηγεσία έθετε θέμα αντικατάστασης του αντιστράτηγου Σαπουντζάκη, τον οποίον χαρακτήριζε «αδέξιο». Το ίδιο βράδυ, το Υπουργικό Συμβούλιο αποφάσισε να αναθέσει την ηγεσία του Στρατού της Ηπείρου στον Κωνσταντίνο, ο οποίος παρά τις αρχικές αντιρρήσεις του δέχτηκε. Στις 3 Ιανουαρίου 1913 η σχετική διαταγή έφθασε στο Στρατηγείο Ηπείρου, η οποία περιλάμβανε και τη ρητή απαγόρευση προς τον στρατό της Ηπείρου να ενεργήσει οποιαδήποτε επιθετική ενέργεια πριν από την άφιξη του Κωνσταντίνου.

Ένα απρόοπτο γεγονός άλλαξε τη φορά των πραγμάτων. Ένα αυτοκίνητο με δύο άνδρες αυτομόλησε προς τις τουρκικές γραμμές. Ο Σαπουντζάκης, που ήθελε να αποκαταστήσει το στρατιωτικό του γόητρο, εξέφρασε τους φόβους του προς το Υπουργείο Στρατιωτικών ότι οι επιβάτες του αυτοκινήτου θα πρόδιδαν στους Τούρκους τη διάταξη των ελληνικών δυνάμεων και διατύπωσε τη γνώμη ότι μία αιφνιδιαστική επίθεση πριν από την άφιξη του διαδόχου θα απέφερε ουσιαστικά αποτελέσματα. Το αίτημά του έγινε δεκτό από το επιτελείο και η νέα επίθεση κατά των οχυρών του Μπιζανίου ξεκίνησε το πρωί της 7ης Ιανουαρίου 1913. Οι αμυνόμενοι κατόρθωσαν να αποκρούσουν και αυτή την επίθεση, προκαλώντας απώλειες στους Έλληνες επιτιθέμενους.

Το απόγευμα της 10ης Ιανουαρίου 1913 έφθασε στο μέτωπο ο Κωνσταντίνος, ο οποίος μετά την ενημέρωσή του από τον αντιστράτηγο Σαπουντζάκη, έδωσε εντολή την επόμενη ημέρα για κατάπαυση του πυρός. Ο νέος αρχηγός βρήκε αποδεκατισμένο τον στρατό, όχι τόσο από τις απώλειες στη μάχη, όσο από τα επακόλουθα του σκληρού χειμώνα (ψύξεις, κρυοπαγήματα) και της υπερκόπωσης των ανδρών. Οι μάχιμοι από 40.000 είχαν περιοριστεί στις 28.000 άνδρες, δύναμη μικρή για τον Κωνσταντίνο, προκειμένου να επιχειρήσει την τρίτη επίθεση για την κατάληψη του Μπιζανίου, που θα σήμαινε και την απελευθέρωση των Ιωαννίνων. Στις 30 Ιανουαρίου ο Κωνσταντίνος ζήτησε ενισχύσεις, αλλά ο Βενιζέλος που επισκέφθηκε το μέτωπο απέρριψε το αίτημα του, καθώς δεν μπορούσαν να διατεθούν μονάδες από τη Μακεδονία. Το σχέδιο που εκπόνησε ο Κωνσταντίνος και οι επιτελείς του για την εκπόρθηση του Μπιζανίου προέβλεπε την εκδήλωση της κύριας επίθεσης στις 20 Φεβρουαρίου 1913. Νωρίτερα, στις 17 Ιανουαρίου, με επιστολή του προς τον Εσάτ Πασά τού είχε ζητήσει την παράδοση των Ιωαννίνων για λόγους ανθρωπιστικούς, μιας και η Τουρκία είχε ουσιαστικά χάσει τον πόλεμο. Η απάντηση του Τούρκου διοικητή ήταν αρνητική.

Στις 19 Φεβρουαρίου 1913, την παραμονή της γενικής επίθεσης, ο Κωνσταντίνος με κάποιες ενισχύσεις της τελευταίας στιγμής, διέθετε 41.000 ετοιμοπόλεμους άνδρες και 105 κανόνια, τα οποία άρχισαν να βάλουν με επιτυχία κατά των τουρκικών θέσεων στο Μπιζάνι. Ο Εσάτ Πασάς παρέταξε 35.000 στρατιώτες, άγνωστο αριθμό ατάκτων και 162 κανόνια. Η γενική ελληνική επίθεση εκδηλώθηκε τις πρωινές ώρες της 20ης Φεβρουαρίου και

μέχρι τις πρώτες βραδινές ώρες της ίδιας ημέρας τα ελληνικά στρατεύματα με εφ' όπλου λόγχη και μάχες εκ του συστάδην είχαν φθάσει στις παρυφές των Ιωαννίνων, στον Άγιο Ιωάννη. Καθοριστική συμβολή στην εξέλιξη αυτή είχε το 9ο Τάγμα του 1ου Συντάγματος Ευζώνων υπό τον ταγματάρχη Ιωάννη Βελισσαρίου, που υπερκέρασε τις τουρκικές δυνάμεις και βρέθηκε στα μετόπισθεν του εχθρού. Οι εύζωνες φρόντισαν να καταστρέψουν τα τηλεφωνικά δίκτυα, διακόπτοντας την επικοινωνία της τουρκικής διοίκησης με τον στρατό της, που παρέμενε αποκομμένος, αλλά άθικτος στο Μπιζάνι.

Η παράδοση ήταν πλέον μονόδρομος για τον Εσάτ Πασά. Στις 11 το βράδυ της 20ης Φεβρουαρίου έφθασε στις προφυλακές του 9ου Τάγματος Ευζώνων ένα αυτοκίνητο, στο οποίο επέβαιναν ο επίσκοπος Δωδώνης, ο υπολοχαγός Ρεούφ και ανθυπολοχαγός Ταλαάτ. Έφεραν μαζί τους επιστολή, που υπογραφόταν από τους προξένους στα Ιωάννινα της Ρωσίας, Αυστρο-Ουγγαρίας, Γαλλίας και Ρουμανίας και περιείχε πρόταση του Εσάτ Πασά προς τον Κωνσταντίνο για άμεση και χωρίς όρους παράδοση των Ιωαννίνων και του Μπιζανίου.

Στις 2 π.μ. της 21ης Φεβρουαρίου 1913 οι τρεις απεσταλμένοι, συνοδευόμενοι από τον ταγματάρχη Βελισσαρίου, έφθασαν στο στρατηγείο της 2ας Μεραρχίας. Εκεί περίμεναν την άφιξη ενός αυτοκινήτου, που τους οδήγησε στις 4:30 π.μ. στο χάνι του Εμίν Αγά, όπου έδρευε το ελληνικό στρατηγείο. Ο Κωνσταντίνος συμφώνησε με το περιεχόμενο της επιστολής και στις 5:30 το πρωί δόθηκε εντολή κατάπαυσης του πυρός σε όλες τις μονάδες. Στη διήμερη μάχη για την απελευθέρωση των Ιωαννίνων ο ελληνικός στρατός είχε 284 νεκρούς και τραυματίες. Οι απώλειες για τους Τούρκους ήταν 2.800 νεκροί και 8.600 αιχμάλωτοι.<<

(Η φωτογραφία προέρχεται από τον ιστορικό ερευνητή κ. Μάριο Μπήκα όπου απεικονίζεται η παράδοση της πόλης των Ιωαννίνων. Σύμφωνα με τους ιστορικούς μας, ο Εσάτ Πασάς, προέρχονταν από την οικογένεια των Γλυκίδων της Παραμυθίας. Ήταν μετριοπαθής και συμμαθητής του Αρχιστράτηγου Κωνσταντίνου στην στρατιωτική Σχολή του Μονάχου όπου φοίτησαν μαζί. Κατά την παράδοση της πόλης μια μικρή ομάδα από Αλβανούς σε συνεργασία με Αυστριακούς διπλωμάτες, ζήτησαν η πόλη να παραδοθεί σε αυτούς, αλλά ο Εσάτ Πασάς, τους απάντησε: <<Την πόλη την παραδίδω σε αυτούς από τους οποίους την κατέλαβα.>> Με την παράδοση της πόλης, ο Εσάτ Πασάς έπρεπε να παραδώσει και το ζίφος του στον Αρχιστράτηγο βασιλέα Κωνσταντίνο. Επειδή όμως ήταν συμμαθητές στην στρατιωτική Σχολή του Μονάχου όπου σπούδασαν και του ήπιου χαρακτήρα που επέδειξε κατά την διάρκεια της διοίκησης του στα Ιωάννινα ο Εσάτ Πασάς, ο Κωνσταντίνος δεν δέχθηκε το ζίφος του).

Το πρωί της 22ας Φεβρουαρίου 1913 οι πρώτες μονάδες του ελληνικού στρατού παρέλασαν στην πόλη υπό τις επευφημίες των κατοίκων. Τα Ιωάννινα, μετά από 483 χρόνια δουλείας, ήταν και πάλι ελεύθερα. Το χαρμόσυνο άγγελμα για την απελευθέρωση των Ιωαννίνων έγινε αμέσως γνωστό στην Αθήνα, σκορπώντας φρενίτιδα ενθουσιασμού.

Ο Γεώργιος Σουρής δημοσίευσε στο *Ρωμηό* το ακόλουθο ποίημα:

*Τα πήραμε τα Γιάννινα
μάτια πολλά το λένε,
μάτια πολλά το λένε,
όπου γελούν και κλαίνε.*

*Το λεν πουλιά των Γρεβενών
κι αηδόνια του Μετσόβου,
που τα έκαψεν η παγωνιά
κι ανατριχίλα φόβου.*

*Το λένε χτύποι και βροντές,
το λένε κι οι καμπάνες,
το λένε και χαρούμενες
οι μαυροφόρες μάνες.*

*Το λένε και Γιαννιώτισσες
που ζούσαν χρόνια βόγγου,
το λένε κι Σουλιώτισσες
στις ράχες του Ζαλόγγου.*

Η απελευθέρωση των Ιωαννίνων, πέρα από την εξουδετέρωση κάθε σοβαρής τουρκικής απειλής στην Ήπειρο και την κυρίευση σημαντικού πολεμικού υλικού, είχε επίδραση στο ελληνικό γόητρο, το οποίο μετά την επιτυχία αυτή εξυψώθηκε διεθνώς. Οι επιχειρήσεις στο Μπιζάνι σήμαναν ουσιαστικά και τη λήξη του Α' Βαλκανικού Πολέμου στο στρατιωτικό πεδίο. Τις επόμενες ημέρες ο ελληνικός στρατός κινήθηκε βορειότερα και ως τις 5 Μαρτίου 1913 είχε απελευθερώσει τη Βόρειο Ήπειρο.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΤΣΕΚΟΥΡΑ

<<ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ >>

Η «ΣΚΥΛΛΑ» ΚΙ' ΝΙΚΟΛΑΚ' ΕΦΕΝΤΗΣ

Έτσι την έλεγαν τότε: «Σκύλλα»! Και δεν ήταν το συμπαθητικό σπιτίσιο ζωντανό, που ξέρουμε όλοι. Ούτε η Σκύλλα, που λέει ο παλιός μύθος –το τέρας με τα δώδεκα ποδάρια και τα έξη κεφάλια! Δεν τους έμοιαζε σε τίποτα. Δεν είχε σώμα σαν και κείνα. Ήταν άσαρκη. Έτρωγε όμως σάρκες όπως κι εκείνες. Δεν είχε ούτε ψυχή. Ήταν άψυχη, κατάκρυα, παγερή. Έστελνε όμως αράδα ανθρώπινες ψυχές στον άλλο κόσμο! Δεν αλύχταγε, σαν τις σκύλλες τις γνωστές μας. Μονάχα μούγκριζε σαν μπουμπουνητό και ξέρναγε φωτιά και καυτό σίδερο, πούκανε στάχτη εκείνον που θα τολμούσε να ζυγώσει στη φωλιά της... Η Σκύλλα η Μπιζανίτικη δεν ήταν ζωντανό. Ήταν τόπος ωχυρωμένος με όπλο πολεμικό! Ήταν κανόνι. Και δεν ήταν ένα. Ήταν πολλά! Ήταν τόσο, όσα και μια πυροβολαρχία. Κι' όλα τους ταχυβόλα, τα πιο τέλεια κανόνια της εποχής εκείνης.

Και δεν την είχαν τη... Σκύλλα του Μπιζανιού Ελληνικά στρατιωτικά χέρια. Την είχαν τούρκικα. Και την είχαν κρυμμένη αριστοτεχνικά και σε τόπο «καραούλι».

Αγνάντευαν απ' τη φωλιά της ολόκληρο σχεδόν τ' αριστερό το Μπιζανίτικου τοπίου, καθώς ερχόμαστε από τα Γιάννενα, κείνο π' απλώνεται προς τα Κατσανοχώρια.

Τ' αγνάντευε και το φύλαγε. Μύτη δε μπορούσε να «σκάση» προς τα κει. Αν έσκαγε, την έβλεπε η Σκύλλα και την κομμάτιαζε αλύπητα.

Είχε του Μπιζανιού η «Σκύλλα» δύο γερές αβάντες, στην τόσο φοβερή δουλειά της: Την κρυψώνα της και την κασίδα του Μπιζανίτικου τοπίου, με την απέναντί του Τσούκα. Σ' αυτές τις δύο χρωστάει το θρύλο της. Κι όχι σε κείνους που την είχαν.

Κασιδιάρικο από κλαριά κι έρημο από βράχια κι άλλα μετερίζια το Μπιζάνι, της έκανε πολύ καλή αβάντα στη δουλειά της. Και η κρυψώνα της –άγνωστο πού– καλά κουκουλωμένη και απλησίαστη σε μάτι και σε κιάλι, της έδινε τη δύναμη να σκοτώνη, χωρίς να σκοτώνεται. Να εξολοθρευή, χωρίς να εξολοθρεύεται. Να βλέπει και να σκορπά τον θάνατο, δίχως να βλέπεται.

Μόνο, χάρη σ' αυτά τα όπλα της, έφαγε πολλά Ελληνικά κορμιά η «Σκύλλα» στο Μπιζάνι το 1912-13, προτού ξεπατωθή απ' τους δικούς μας. Αυτή σταμάτησε το δρόμο του Στρατού μας για τα Γιάννενα, για πολύν καιρό. Αυτή έφαγε τους Γαριβαλδιάνους και το Μαβίλη. Αυτή τον κάρφωσε κάπου δυό μήνες γύρω στα Μπιζανίτικα κοντοβούνια. Η ίδια μάκρυνε όσο δεν το περίμενε κανένας, τη μάχη του Στρατού μας για την Ήπειρο. Δίχως τη «Σκύλλα» οι Τούρκοι θα ήταν χαμένοι από νωρίς. Τα Γιάννενα θα πέφτανε στα χέρια μας, πριν ακουστή καλά - καλά το πρώτο μπαμ.

Πολύ σωστά και ταιριαστά τη βάφτισαν και «Σκύλλα». Ο νουνός της έκαμε «διάνα» στ' όνομά της. Και δεν ήταν ένας. Ήταν πολλοί. Ήταν όλοι οι μαχητές του Μπιζανιού. Από φαντάρο ίσαμε Στρατηγό και Αρχιστράτηγο. Και μεις οι σκλάβοι, «Σκύλλα» τη λέγαμε. Και οι Τούρκοι, έτσι την έλεγαν.

Σήμερα δεν υπάρχει η «Σκύλλα». Στημένη εκεί για να βοηθήση τ' άδικο στον πόλεμό του με το δίκιο, πέθανε τότε κι' αυτή αντάμα μ' όλο το οχυρό του Μπιζανιού. Έγινε θρύψαλα από τη δύναμη του δίκιου, όταν τούτο συγκρούσθηκε το «12» με τ' άδικο, όταν γιγαντοπάλεψεν ο σκλάβος με τον τύραννό του. Ο Έλληνας με τον Τούρκο.

Τότε που ο πρώτος ζητούσε τη Λευτεριά του κι' ο άλλος δεν του την έδινε. Και μετρηθήκανε, με νικητή τον πρώτο.

Δεν υπάρχει σήμερα η «Σκύλλα» στο Μπιζάνι. Υπάρχει όμως η φωλιά της. Είναι ανάμεσα στα μνήματα εκείνων που έπεσαν, γυρεύοντας να ξαναπάρουν με τη βία αυτό που έχασαν με τη βία, εδώ και πεντακόσια χρόνια. Στέκεται κει να λήη στον ξένο ή συντοπίτη επισκέπτη:

«Εδώ συγκρούσθηκαν το 1912 οι Τούρκοι και οι Έλληνες. Τ' άδικο με το δίκιο, και νίκησε το δεύτερο».

Η ΕΝΤΟΛΗ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΗΓΕΙΟΥ

Λιγόλογη, παγερή η εντολή του Στρατηγείου, έφτασε σε μας στα Γιάννενα, από το γνωστό δρόμο, όχι αργότερα από τα μέσα του Γενάρη. Έλεγε:

«Εξακριβώστε, πού ακριβώς ευρίσκονται τα ταχυβόλα, «Σκύλλα».

Ο Χαντέλης, είδε την εντολή του Στρατηγείου –φημισμένος σε τέτοια– κατάλαβε τη ζωτική σημασία της για τους αγώνες μας, και πόσο δύσκολη ήταν η γρήγορη και εξακριβωμένη απάντηση σ' αυτή. Τα είπε και με το Δεσπότη, καλέσανε μετά και μένα. Είχα τριφτή σ' αυτή τη δουλειά και ήθελαν τη γνώμη μου και τη βοήθειά μου. Η στιγμή δεν σήκωνε πολύ κουβεντολόι. Ζητούσε γρήγορη απόφαση και γρηγορότερη εκτέλεση. Αυτό κι' έγινε. Την ίδια μέρα το βράδυ, κάναμε σύσκεψη στη Μητρόπολη. Ήταν ο Μητροπολίτης Γερβάσιος, ο Χαντέλης και 'γω, που τώρα τα γράφω. Ο Χαντέλης πρότεινε να βάλουμε τον Παπανικόλα από το Μπαρκμάδι, να συγκεντρώσει όσες πληροφορίες μπορούσε για το οχυρό «Σκύλλα», και να τις στείλουμε στο Στρατηγείο. Ο Παπανικόλας ήταν μέλος του Κομιτάτου, αφωσιωμένος στην Εθνική υπόθεση και ψυχωμένος άνθρωπος. Ο Δεσπότης έδειξε να συμφωνή με την πρόταση του Χαντέλη. Εγώ μίλησα τελευταίος. Δεν συμφώνησα με την πρόταση του Χαντέλη.

– Καλός είναι ο Παπανικόλας, τους είπα. Αλλά τι μπορεί να κάνει σ' αυτή τη δουλειά ένας παπάς; Αυτή η δουλειά θέλει άνθρωπο που να μπορεί να κλέψει ή να δώσει μυστικά στρατιωτικά - επιτελικά. Και τέτοιος άνθρωπος πρέπει να είναι αξιωματικός του Τουρκικού στρατού, και μάλιστα όχι όποιος κι' όποιος, αλλά ένας που να ξέρει τα μυστικά του Οχυρού, που μπορεί να τα μάθει. Αυτός θα κάνει τη δουλειά.

– Ναι, είπαν Δεσπότης και Χαντέλης μ' ένα στόμα. Τέτοιος μας χρειάζεται, αλλά πού θα τον βρούμε;

– Αυτός, που θα μπορούσε να μας βοηθήσει, υπάρχει, του απάντησα.

– Ποιός είναι;

– Ο Νικολάκη Εφέντης!

Με κύτταξαν και οι δυό με γουρλωμένα μάτια και στόματα ανοικτά για κάμποσο. Το όνομα, που ξεστόμισα βρόντηξε στ' αυτιά τους σαν το σφυρί στ' αμόνι.

– Τρελλάθηκες, Τσεκούρα; Μου λέει ο Χαντέλης.

– Δεν τρελλάθηκα.

– Καλά, σε Τούρκο αξιωματικό θ' αναθέσουμε τέτοια δουλειά; Για όνομα του Θεού! Το Νικολάκη Εφέντη που προτείνεις, προσπαθήσαμε κι' άλλη φορά να τον συναντήσουμε, αλλά δεν μπορούσαμε. Αυτός είναι απλησίαστος. Θα καούμε!

– Δεν θα καούμε, του λέω. Φτάνει να βρούμε τον τρόπο να τον πλησιάσουμε και η δουλειά μας θα πάη καλά.

– Φοβάμαι πολύ, Θανάση!

– Μη φοβάσαι, του απαντώ.

– Φοβούμαι ότι και ζημιά θα πάθουμε και τον καιρό μας θα χάσουμε, αν παίξουμε το παιχνίδι μας με τον Νικολάκη Εφέντη. Φοβούμαι, τι να σας πω..., φοβούμαι!

– Μη φοβάσαι, κύριε Χαντέλη, γυρίζει και του λέει με το γαλήνιο ύφος του το γεμάτο σιγουριά και βεβαιότητα ο Δεσπότης. Μη φοβάσαι. Άφησε τον Θανάση να κάνει τη δουλειά του όπως αυτός ξέρει.

Ο Χαντέλης συμφώνησε τελικά με πολύ δισταγμό, με τα λόγια του Δεσπότη. Κι' έτσι η πρότασή μου έγινε δεκτή. Από κείνη τη στιγμή είχα φορτωθή στην πλάτη μου την πιο δύσκολη αποστολή από όσες είχα αναλάβει ως τότε. Έφυγα και πήγα στο σπίτι να κοιμηθώ. Πώς έφτασα, δεν το κατάλαβα. Είχα αφαιρεθή. Περπατούσαν τα πόδια μου και το μυαλό μου ήταν αλλού. Πώς θα πλησιάσω τον Νικολάκη Εφέντη. Ήταν πραγματικά μονόχρωτος άνθρωπος. Εκείνη τη νύχτα δεν έκλεισα μάτι. Ξάπλωσα κι' έφεξα με τη ίδια σκέψη. Πώς θα καταφέρω τον Νικολάκη!

Ο ΝΙΚΟΛΑΚΗ ΕΦΕΝΤΗΣ

Νέος –τριαντάρης– λεπτοκαμωμένος, κοντόσωμος. Στενοπρόσωπος και βλογοκαμένος, με μουστάκι και μάτια μαύρα κι' έξυπνα. Τέτοιος ήταν στο σουλούπι ο Νικολάκη Εφέντης και μ' αυτό το όνομα τον ξέρανε στα Γιάννενα. Το πραγματικό επώνυμό του δεν μαθεύτηκε ποτέ. Ο γιατρός Βλαχόπουλος από το Μέτσοβο μου είπε κάποτε ότι το επώνυμο του Νικολάκη Εφέντη ήταν Τσεπτσίδης. Τούτο όμως κανένας άλλος δεν το βεβαίωσε τότε, ούτε κι' ως τώρα το 'χει βεβαιώσει.

Ο Νικολάκη Εφέντης ήταν λοχαγός του μηχανικού στον Τουρκικό στρατό. Καταγότανε από την Άγκυρα. Εκεί είχε τους γονείς του και πέντε αδελφές. Είχε σπουδάσει Μηχανικός στη Γερμανία. Και όταν έγιναν τα οχυρά του Μπιζανίου από τον Γερμανό φον Γκολτς, εργάστηκε και αυτός μαζί του. Γνώριζε πολύ καλά όλα τα μυστικά της κατασκευής τους.

Άμα τελείωσε το έργο ο φον Γκολτς, έφυγε. Ο Νικολάκη Εφέντης όμως έμεινε στα Γιάννενα. Τοποθετήθηκε συντηρητής του οχυρού. Εκεί τον βρήκε και ο πόλεμος του 1912. Εκεί και η απελευθέρωση αιχμάλωτο.

Οι γονείς του και οι αδελφές του μένανε μόνιμα στην Άγκυρα. Ήταν Έλληνες και Χριστιανοί. Κι' ο Νικολάκη Εφέντης ήταν το ίδιο. Τέλειωσε το Ζωγράφειο Γυμνάσιο στην Πόλη και μετά πήγε στο Μόναχο κι' έγινε Μηχανικός. Μ' όλο που υπηρετούσε σαν αξιωματικός στον Τουρκικό στρατό, ήταν φανατικός Έλληνας και Χριστιανός. Διατήρησε άσβεστη την πίστη του στην Πατρίδα και στη Θρησκεία.

Στα Γιάννενα ήταν πολύ γνωστός. Σε τούτο βοήθησε η όλη διαγωγή του και ο χαρακτήρας του. Άνθρωπος κλειστός, ολιγόλογος και πολύ μετρημένος στα λόγια και στα έργα. Δεν είχε καμιά επαφή με τους Χριστιανούς Γιαννιώτες. Ζούσε πάντα μόνος και απλησίαστος. Οι μέρες του περνούσαν ανάμεσα στο γραφείο του –στην Τουρκική στρατιωτική Διοίκηση και στο σπίτι του, που ήταν κοντά στο Δημαρχείο, ιδιοκτησία κάποιας Λενίτσας.

Ο Νικολάκη Εφέντης είχε ψυχή ελληνική. Γι' αυτό και δεν δίστασε να θυσιάσει για την Ελλάδα και τον εαυτό του και την οικογένειά του, όπως θα δούμε παρακάτω. Πέτυχε ν' αντιγράψει ολόκληρο το σχεδιάγραμμα με τα οχυρά του Μπιζανιού και να βοηθήσει έτσι αποφασιστικά στην γρηγορότερη και χωρίς απώλειες, τελικά, εκπόρθησή τους από τον Ελληνικό Στρατό.

ΤΟ ΚΥΝΗΓΗΤΟ ΤΟΥ ΝΙΚΟΛΑΚΗ

Με την εντολή του Δεσπότη και του Χαντέλη στην τσέπη έβαλα όλα τα δυνατά μου ν' ανταμώσω, με κάθε τρόπο, τον Νικολάκη Εφέντη, τον απλησίαστο και μονόχρωτο. Έτσι, την άλλη μέρα το πρωί –πριν ακόμα καλοφέξει– βρέθηκα έξω από το σπίτι της Ελενίτσας, όπου έμενε με ενοίκιο ο Νικολάκης. Το σπίτι βρισκόταν λίγο πιο κάτω από το Δημαρχείο. Εκεί παλουκώθηκα από νωρίς με τα μάτια καρφωμένα στην πόρτα του σπιτιού και το νου μου στο πώς θα πλησιάσω το Νικολάκη Εφέντη άμα θα ξεπορτίσει για το γραφείο του και –το σπουδαιότερο– τι θα του πω.

Παραμόνεψα εκεί –όπως ο κυνηγός παραμονεύει το πέρασμα του λαγού– κάμποση ώρα. Δεν τον έβλεπα όμως να βγαίνει το Νικολάκη, και ανησυχούσα. Η ανησυχία μου δεν κράτησε πολύ. Την σταμάτησε το άνοιγμα της πόρτας του σπιτιού της Ελενίτσας και η εμφάνιση του Νικολάκη στο κατώφλι της. Την έκλεισε κοντά του και τράβηξε για το γραφείο του από τον ίδιο πάντα δρόμο και με την ίδια αργή και βαρειά περπατησιά.

Δεν έχασα καιρό! Έκαμα το μόνο που μπορούσα να κάμω. Τον πήρα από κοντά. Βημάτιζα πιο γρήγορα απ' αυτόν για να τον προλάβω. Είχα αποφασίσει να τον πλευρίσω στο δρόμο, να του μιλήσω κι' ό,τι γίνη ας γίνη. Ο βουρκωμένος όμως Γιαννιώτικος ουρανός μου άλλαξε τα σχέδια. Άρχισε να ρίχνει δυνατή βροχή – σωστό δρολάπι. Για να μη μουσκέψει ο Νικολάκης πήγε να προφυλαχθή στην εξώπορτα του Δημαρχείου. Αυτό που δεν ήθελα! Τρέχω και 'γω και πάω δίπλα του. Δεν πήγα να γλυτώσω απ' την μπόρα. Πήγα να του πω αυτό που ήθελα. Η νεροποντή μούδωσε απλώς το πρόσχημα.

– Καλημέρα, Νικολάκη Εφέντη, του λέω. Νερό! Πολύ νερό ρίχνει σήμερα!

– Τσοκ! Τσοκ! (πολύ! - πολύ!), μου απαντά ο Νικολάκης.

– Πώς πάει ο πόλεμος, κυρ - Νικολάκη;

– Πώς να πάη τζάνουμ! Μπορεί η Ελλάδα να τα βάλει με κοτζάμ', αυτοκρατορία; Θα τσακιστεί κι' αυτή και οι σύμμαχοί της.

Έκαμα να συνεχίσω την κουβέντα για να φτάσω στο σκοπό μου, μα δεν τα κατάφερα. Ο Νικολάκης φοβήθηκε, φαίνεται γιατί του ήμουν άγνωστος, και για να κόψει την κουβέντα μαζί μου, ίσως του ήταν ενοχλητική, μ' άφησε σύξυλο προτού να σταματήσει η βροχή, κι' έφυγε.

Έτσι, η πρώτη μου προσπάθεια να πλησιάσω τον Νικολάκη Εφέντη απέτυχε. Παρ' όλα αυτά δεν απογοητεύθηκα. Το μεσημέρι τον είδα να μπαίνει στο παλιό χάνι του Παπαζήση, γνωστό τότε με τ' όνομα «χάνι Χατζήμπαση». Ήταν εκεί στην οδό Μητροπόλεως. Μπήκε εκεί ο Νικολάκης για φαγητό. Ευκαιρία για την

δουλειά μου. Μπήκα και 'γω. Κάθησα σ' ένα τραπέζι. Τσίμπησα κάτι και μόλις τον είδα να βγαίνει, τον ακολούθησα.

Λιγο πιο κάτω από το Χάνι αποφασίζω και τον σταματώ:

– Εφέντη μ', του λέω, κόπιασε απ' το μαγαζί μ', να σε φιλέσω κάτι. Έναν καφέ ή ό,τι άλλο προτιμάς.

– Και πούναι το μαγαζί σου, με ρωτά.

– Να! εκείνο είναι. Το μεγάλο ρολογάδικο.

– Καλά! Καλά! Θα περάσω καμμιά μέρα, μου λέει και φεύγει.

Πάλι χασούρα! Πάλι δεν βγήκε τίποτα! Τι νάκανα όμως; Να υποχωρούσα δεν γινότανε. Δεν θα πετύχαινα το σκοπό μου. Έπρεπε να συνεχίσω. Την ίδια μέρα το βράδυ κατάφερα να τον ματανταμώσω, τάχα μ' τυχαία, στο στενό που ήταν η παλιά Καπλάνειος Σχολή και το Ελισαβέτιο Παρθεναγωγείο. Μόλις τον είδα, τρέχω, μπαίνω μπροστά του, τον σταματώ και του λέω:

– Συχώρα με, Νικολάκη Εφέντη μ'. Σε ξορκίζω στο όνομα της Πατρίδας μας – στ' όνομα των Ιερών και Οσίων του Έθνους μας!

– Τι τρόπος είν' αυτός; Με διακόπτει αυστηρά ο Νικολάκης. Θα σε καταγγείλω στις Αρχές.

– Για μένα δεν με νοιάζει, του λέω. Κάνε με ό,τι καταλαβαίνεις. Σε παρακαλώ, όμως, να περάσης από τον Δεσπότη, θέλει να σε δη.

Μόλις άκουσε για Δεσπότη ο Νικολάκης, μαλάκωσε! Έγινε αρνί. Η αγριάδα έφυγε από τα μούτρα του και η ματιά του ημέρευε.

– Και πώς μπορώ να ιδώ εγώ τον Δεσπότη;

– Αυτό είναι δική μου δουλειά. Ελάτε αύριο, άμα νυχτώση στο δρόμο του Ναού της Μητροπόλεως. Θα είμαι εκεί και να μ' ακολουθήσης.

– Καλά, μου είπε κι' έφυγε.

Έφυγα κι εγώ γιομάτος χαρά. Το σχέδιό μου είχε αρχίσει να γίνεται πραγματικότητα. Ο Νικολάκη Εφέντης την άλλη μέρα το βράδυ θα ήταν στο Δεσπότη! Σίγουρο αυτό! Εκτός αν το ψεύτιζε, αν δεν έρχονταν να μ' ανταμώση εκεί που είπαμε και μου τόταξε, για να γλυτώση από την πολιορκία μου. Αλλά... όχι! Δεν θάκανε τέτοιο πράγμα ο Νικολάκης. Δεν ήταν τέτοιος άνθρωπος. Θα ερχόταν τ' άλλο βράδυ, να τον πάω στο Δεσπότη.

Μ' αυτές τις σκέψεις το κεφάλι μου πήγα και βρήκα το Φίλιππα τον Περάτη, που ήταν Επίτροπος στη Μητρόπολη και του είπα ν' αφήση τις πόρτες μισάνοιχτες την άλλη μέρα το βράδυ. Από κεί τράβηξα για το μαγαζί και μετά για το σπίτι. Από τότε ως την άλλη μέρα το βράδυ, που θ' αντάμωνα τον Νικολάκη, οι ώρες μου περνούσαν γιομάτες χαρά, αλλά και αγωνία. Χαρά για το κατόρθωμά μου να φέρω σ' επαφή το Νικολάκη με το Δεσπότη. Κι' αγωνία μήπως λάχη και με γελάση και δεν γίνη τίποτε.

Ο ΝΙΚΟΛΑΚΗΣ ΣΤΟ ΔΕΣΠΟΤΗ ΤΑ ΣΧΕΔΙΑ ΤΟΥ ΟΧΥΡΟΥ ΣΤΟ ΣΤΡΑΤΗΓΕΙΟ

Την άλλη μέρα το βράδυ η νύχτα και 'γω ανταμωθήκαμε κοντά στη Μητρόπολη. Εκεί ήρθε σε λίγο κι' ο Νικολάκης. Φορούσε πολιτικά. Κουβέντα δεν αλλάξαμε. Ήταν άχρηστη κι' ίσως κι επικίνδυνη. Μουγγοί κι' οι δυό κι' αγκαλιασμένοι από τη νύχτα ξεκινήσαμε. Μπροστά εγώ και πίσω ο Νικολάκη Εφέντης μπήκαμε στην αυλή της Εκκλησιάς και τραβήξαμε για το Δεσποτικό. Δεν ανεβήκαμε απ' την κυρία είσοδο. Ανεβήκαμε από τη σκάλα, που είναι πίσω απ' την Εκκλησιά και πάει ίσια στο Δεσποτικό. Εκεί μας περίμενε ο Δεσπότης ο Γερβάσιος. Βρισκότανε μέσα κι ο Επίσκοπος Δωδώνης.

Χαιρετήσαμε τους Ιερωμένους και χωρίς να χάση καιρό ο Δεσπότης πήρε το Νικολάκη και μπήκανε στο διπλανό δωμάτιο. Εκεί έμειναν οι δυό τους και τα είπαν κάπου μισή ώρα. Εγώ κουβέντιαζα με τον Επίσκοπο Δωδώνης. Όταν βγήκαν, ο Δεσπότης συνέχισε την κουβέντα του με τον Επίσκοπο Δωδώνης, ενώ ο Νικολάκης ήρθε κοντά μου και μου είπε χαμηλόφωνα:

- Ο Δεσπότης μου τα είπε όλα και ότι είσαι άνθρωπος της απολύτου εμπιστοσύνης. Ας ιδούμε τώρα τι μπορούμε να κάνουμε.
- Θέλωμε, Νικολάκη Εφέντη, το σχεδιάγραμμα των οχυρών του Μπιζανίου και προπαντός της «Σκύλλας» που κάνει μεγάλη ζημιά στο Στρατό μας. Η καταστροφή της θα συντομεύσει το πέσιμο του Μπιζανίου.
- Τώρα δεν μπορώ, μου λέει ο Νικολάκης. Αύριο όμως θα πάω στο Μπιζάνι και σε οχτώ μέρες θα γυρίσω και θα σου τα φέρω όλα αυτά που γυρεύεις. Έτσι μου είπε κι έτσι έκαμε. Στις οχτώ μέρες ταμάμ τον είδα να σταματάη μπροστά στη βιτρίνα του μαγαζιού μου, να βγάνη το ρολόι του και να κάνη πως κανονίζει την ώρα του. Όταν είδε πως τον είδα, έφυγε. Κατάλαβα ότι με θέλει και πήγα κοντά του. Ανταμωθήκαμε και πάλι στο στενό δρομάκι όπου το Ελισαβέτειο Παρθεναγωγείο. Βγάζει από την τσέπη του μιά κάρτα, μου τη δίνει και μου λέει:
- Αυτό είναι το σχεδιάγραμμα. Δεν θα καταλάβουν όμως τίποτα. Θέλω ένα ασφαλές μέρος να το επεξεργαστώ.
- Θα βρούμε, του λέω, και το μυαλό μου άρχισε να ψάχνη.

Στο σπίτι μου δεν μπορούσε να γίνει τέτοια δουλειά. Δεν είχαμε ασφάλεια. Ήμουν γνωστός και το παρακολουθούσαν οι Τούρκοι και οι άλλοι σπιούνιοι τους. Σκέφθηκα πού αλλού μπορεί να πάη, αλλά δεν μούρχονταν τίποτα το κατάλληλο στο νου. Τότε του είπα να συναντηθούμε στο ίδιο μέρος το βράδυ, για να βρω στο μεταξύ καιρό να ψάξω. Δέχθηκα και χωρίσαμε.

Ανέβηκα αμέσως στη Μητρόπολη. Πήγα να συνεννοηθώ με το Δεσπότη. Βρήκα εκεί και το Γιάννη Λάππα. Ήταν τότε υποπρόξενος στο Γαλλικό Προξενείο – μνημένος στο Κομιτάτο και ήξερε την όλη δουλειά. Του πρότεινα κι' ο Λάππας δέχτηκε πρόθυμα να πάει ο Νικολάκη Εφέντης στο σπίτι το δικό του και να κάμη εκεί την επεξεργασία στα σχέδια.

Κατεβήκαμε μαζί με το Λάππα από τη Μητρόπολη. Είχαμε συμφωνήσει να πάω το βράδυ στο σπίτι του μαζί με το Νικολάκη Εφέντη –όπως και έγινε. Το βράδυ σμίξαμε πάλι με το Νικολάκη, καθώς είχαμε συμφωνήσει, και πήγαμε στο σπίτι του Λάππα. Μπήκαμε μέσα με πολλή προσοχή. Ο Λάππας μας περίμενε. Του σύστησα το Νικολάκη και κείνος τον έμπασε αμέσως στο γραφείο του, χωρίς να τον ιδή κανένας άλλος σπιτικός. Εγώ μίλησα λίγο με τον Λάππα κι' έφυγα. Ο Νικολάκη Εφέντης έμεινε εκεί κλεισμένος όλη νύχτα.

Το πρωί το σχέδιο ήταν έτοιμο για να ξεκινήσει να πάη στον προορισμό του, στο Στρατηγείο μας, που μας το γύρευε και το περίμενε πώς και πώς.

Πλούσιο σε λεπτομέρειες και οδηγίες για όλα τα καθέκαστα μου τόδωσε ο Νικολάκης, περνώντας απ' το μαγαζί μου. Μου είπε και μερικά ακόμα με το στόμα κι' έφυγε. Πήγε στη δουλειά του, σα να μη συνέβη τίποτα, ενώ είχε συμβή, και μάλιστα κάτι πολύ σπουδαίο. Το σχέδιο του οχυρού του Μπιζανιού –κρυμμένο τώρα μέσα στη στρωματιά από το σαμάρι ενός γαϊδάρου– ταξίδευε με άνθρωπο του Κομιτάτου για το Στρατηγείο μας.

Ο άνθρωπος με το γάιδαρο θα το παρέδιδε στο Μαλάμο, τον αρχηγό των ανταρτικών ομάδων. Κι' από εκεί θα έφτανε εις το Στρατηγείο μ' άλλον τρόπον. Έτσι ακριβώς και έγινε.

Η ΣΚΥΛΛΑ ΒΟΥΒΑΙΝΕΤΑΙ

Φλεβάρης του '13. Περπατούμε τις πρώτες μέρες του. Το Στρατηγείο μας είχε τώρα στα χέρια του τα σχεδιαγράμματα με το οχυρό του Μπιζανιού και άλλες σχετικές πληροφορίες. Δουλειά και τα δύο του Νικολάκη Εφέντη. Μ' αυτά στα χέρια του το Στρατηγείο μας δεν άφησε να χαθή καιρός. Δε χασομέρησε καθόλου. Έδρασε ψύχραιμα, γρήγορα και μεθοδικά, με εχεμύθεια ταφόπετρας. Τα περίμενε πώς και πώς τα σχέδια από μας, γιατί αυτά, όπως λέω αλλού, μας τα είχε γυρέψει, κι' ήταν πανετοιμο για το πρώτο γιουρούσι.

Λεπτομέρειες δεν μπορώ να ξέρω. Ούτε και να εκτιμήσω για σωστή ή στραβή την άλλη ενέργεια του Στρατηγείου μας. Τις κρίνω μόνο με βάση το αποτέλεσμα. Αυτό που όλοι το ξέρουμε.

Ο Στρατός μας χτύπησε πρώτα τη «ΣΚΥΛΛΑ» –το φοβερό τουρκικό πυροβολείο– που ήταν στημένο σε μια τσούρμα από δέντρα στ' αριστερά του Μπιζανιού καθώς ερχόμαστε από τα Γιαννενα, εκεί στο ρίζωμα του βουνού. Είχε φάει πολλά κορμιά δικών μας και πολλά βαρειά πυρομαχικά μας, χωρίς να παθαίνει τίποτα η «Σκύλλα». Αυτή είχε καταστρέψει και το Σώμα των Γαριβαλδινών. Αυτή έφαγε και το Μαβίλη. Τώρα όμως με τα σχέδια του Νικολάκη η «κρύφτρα» της έγινε γνωστή στο Στρατηγείο μας. Και δεν έλειπε παρά μόνο το χτύπημά της απ' τα δικά μας τα κανόνια για να φαγωθή κι' αυτή. Και φαγώθηκε!

Τη χτύπησε μ' όλα τα μέσα ο Στρατός μας. Καλά μελετημένο το χτύπημα του πήγε ρολόι. Η φωλιά της «Σκύλλας» –γνωστό τώρα πού βρίσκεται– χτυπιέται αλύπητα. Γίνεται στάχτη. Η «Σκύλλα» παραλύει βουβαίνεται.

Με το φάγωμα της «Σκύλλας», τ' αριστερό του οχυρού του Μπιζανιού απ' τα Καστανοχώρια, εκεί που δεν μπορούσε άνθρωπος να ξεμυτήση ως τα χθες, σήμερα είναι ελεύθερο. Ο Στρατός μας μπορεί τώρα να προχωρήσει. Το Μπιζάνι μπορεί να πλευροκοπηθή, να πέσει. Ο δρόμος για τα Γιάννενα ανοίγεται πλατύς. Ο Στρατός μας όμως δεν τον ακολουθεί ακόμα. Δεν προχωρεί. Κάνει τις απαραίτητες ετοιμασίες. Κάνει κρούσεις, χτυπάει εδώ και κει το οχυρό, γραδάρει τα αδύνατα σημεία του. Ψάχνει να ιδή αν είναι όλα όπως του τα λέει ο Νικολάκη Εφέντης στο σχεδιάγραμμα και σε άλλες κατοπινές πληροφορίες του, τα κοντρολάρει με την πραγματικότητα, πατάει στα σίγουρα, τα επαληθεύει. Ο Διάδοχος Κωνσταντίνος πλησιάζει το μήνα τώρα στο Μπιζάνι. Έρχεται κι' ο Βενιζέλος, ο τότε πρωθυπουργός, κρατούν στα χέρια τους το σχεδιάγραμμα του οχυρού. Γίνονται συμβούλια και κόντρα συμβούλια στο Χάνι Φτελιά στην Κανέτα κι' άλλού, ενώ τα ελαφροχτυπήματα συνεχίζονται πότε εδώ και πότε εκεί απ' τα κανόνια και το Πεζικό μας. Όλα τους πάνε κανονικά για το μεγάλο, το τελικό γιουρούσι. Η «Σκύλλα» δεν υπάρχει πιά. Το τέλος του Μπιζανιού ζυγώνει.

Το Στρατηγείο μας, εκτιμάει τη συμβολή του Νικολάκη Εφέντη στο «μούγγαμα» της «Σκύλλας» μας στέλνει συγχαρητήριο μήνυμα και μας παρακαλεί να του το διαβιβάσουμε. Ο Νικολάκης –τρελλός από χαρά– μαθαίνει τα νέα κι' από μας κι' από τους Τούρκους και να σου κι' έρχεται στο μαγαζί μου.

– Ρώτησε, μου λέει, το Επιτελείο, αν θέλει να λιποτακτήσω.

Η πρότασή του φτάνει την άλλη μέρα στο Στρατηγείο μας κι' έρχεται η απάντησή του σ' αυτή την ίδια μέρα. Ήταν αρνητική. Το Επιτελείο παρακαλεί τον Νικολάκη Εφέντη να μείνει στη θέση του και να στέλνει όσες πληροφορίες χρήσιμες μαθαίνει.

Αυτό και γίνεται. Ο Νικολάκης μένει στη θέση του και συνεχίζει να στέλνει πληροφορίες στο Στρατηγείο μας ως το τέλος των επιχειρήσεων. Μία από τις πιο σπουδαίες πληροφορίες ήταν εκείνη που τους είπε να μη γίνη η επίθεση απ' το αριστερό των Τούρκων.

– Τα Γιάννενα θα πέσουν, τους είχε παραγγείλει, μόνον με χτύπημα από τα δεξιά του τουρκικού Στρατού.

Ο Φλεβάρης του '13 μεσάζει κι' αυτός! Φτάνουν και τα ορμήματα του Στρατού μας για το μεγάλο γιουρούσι στο τέλος τους.

ΤΟ ΜΕΓΑΛΟ ΞΕΚΙΝΗΜΑ

Αυγή αχάραγη ακόμη. Κρύο τσουχτερό. Ο Βοριάς ξουρίζει. Μύτες κι' αυτιά παγώνουν. Δεν ορίζονται χέρια και ματοτσίνουρα, κρουσταλιάζουν. Ο Φλεβάρης του '13 τούτη τη στιγμή έχει 19.

Εμείς στα Γιάννενα –μικροί, τρανοί, σκλάβοι– αφήνουμε και τούτη δω τη νύχτα. Κι' ευχόμαστε από καρδιά νάσαι η τελευταία. Τέσσερες μήνες τώρα και το καρτερούσαμε, αλλά δεν το βλέπαμε ως τότε νάρχεται το μεγάλο τούτο το καλό. Η αγωνία μας με το «καρτέρει και καρτέρει» είχε φτάσει στο «μη

παρέκει». Τούτη, ανταμωμένη με την πείνα και τις αγριότητες του Τυράννου, είχε κόψει ολότελα τον ύπνο μας. Τα μάτια μας δεν έλεγαν να κλείσουν. Μέρα και νύχτα περιμέναμε να σκάσει και για μας της Λευτεριάς ο ήλιος.

Όλα μας τόλεγαν τούτες τις μέρες πως είχε φτάσει και για μας η μεγάλη γιορτή, που περιμέναμε. Είχαμε μάθει για το «μούγγαμα» της «Σκύλλας». Είχαμ' ακούσει για τον ερχομό του Διαδόχου τότε Κωνσταντίνου στο Μπιζάνι. Ξέραμε και για το Βενιζέλο, τον πρωθυπουργό, πως κι' αυτός ήρθε από την Αθήνα.

Βλέπαμε και τους Τούρκους, τους τυράννους μας, να τάχουν χαμένα.

Λογαριάζαμε όλα τούτα και λέγαμε πως πάει να φέξει και για μας κάτι καλό σε μια απ' αυτές τις μέρες. Πιστεύαμε στο ξέσπασμά του και το καρτερούσαμε από λεπτό σε λεπτό, το μεγάλο, το τελικό ξεκίνημα του Στρατού μας, και το Μπιζάνι προς τα δώθε.

Τούτο μας το βεβαίωναν και τα μεγάλα ετοιμάσματα που έκαναν οι Τούρκοι.

Κι' αυτοί έδειχναν πως το περίμεναν το γιουρούσι του Στρατού μας και έκαναν ό,τι τους περνούσε απ' το χέρι, για να το τσακίσουν.

Πολύς Τουρκοστρατός είχε κείνες τις μέρες μαζευτή στα Γιάννενα. Είχε κατέβη απ' τη Σερβία, θυμάμαι, κι' ο Τζιαβήτ Πασσάς μ' όλη τη στρατιά του –κάπου 32.000 άντρες λέγανε, και μπόλικά κανόνια– πεδινά και ορειβατικά.

Όλα αυτά τα ετοιμάσματα των Τούρκων γίνονταν για τη μεγάλη σύγκρουση.

Αυτήν που περιμέναμε και μεις. Την περιμέναμε σαν Λαμπρή. Γιατί πιστεύαμε απόλυτα στη νίκη τη δική μας. Στην πίστη μας αυτή –πίστη καθολική για κάθε σκλάβο Γιαννιώτη– βοηθούσαν πολύ και οι Τούρκοι, πολίτες κι αξιωματούχοι, με τον τρόπο τους.

Ύστερ' απ' το ξερρίζωμα της «Σκύλλας» είχαν πάψει πια να λεν αυτό που τσαμπουνάγανε ως τα τότε μ' ένα στόμα:

«Πως τάχα μ' το Μπιζάνι θάνα ο τάφος του Στρατού μας».

Είχαν κόψει τώρα να το λεν αυτό και να κορδώνονται. Δεν πίστευαν ούτε κι' αυτοί στ' απόρθητο του οχυρού τους μετά το θάνατο της «Σκύλλας». Τους σιγοντάρανε στην αλλαγή της γνώμης τους αυτής κι' άλλα πολλά σημάδια. Οι τραυματίες που κουβάλαγαν στα Νοσοκομεία τους. Οι πεθαμοί από την πείνα μεσ' στα χαρακώματα και οι ομαδικές λιποταξίες απ' το Μέτωπο τους είχαν ζαρώσει.

Εμείς, από την άλλη, είχαμε μάθει, μέσες - άκρες, ή ήταν οι ελπίδες μας, ότι σε δυό - τρεις μέρες ο Στρατός μας θα χτυπήσει και ξαγρυπνούσαμε. Δύο ημερώνυχτα είχα εγώ να κλείσω μάτι και μου φαινότανε πως μόλις είχα σηκωθεί απ' το στρωσίδι μου! Έπεφτα και δεν μ' έπαιρνε ο ύπνος. Στριφογύριζα μέσα στο τσιόλι μου, όπως στη σούβλα το κοκορέτσι. Είχα τ' αυτιά μου τεντωμένα, καρτερούσα ν' ακούσω τον κρότο τον χαρούμενο: Το κανονίδι. Αυτό που άκουσα σήμερα προτού φέξει. Τ' άκουσα και πήδησα σαν λάστιχο απ' το κρεβάτι μου και πήγα και κρεμάστηκα στη γρίλια του παραθυριού για να το ξανακούσω.

Και τ' άκουσα ξανά. Και ξανά! Τ' άκουσα δύο! Τρεις! Πέντε! Τ' άκουσα πολλές αμέτρητες φορές. Μπαίλντισαν τ' αυτά μου να τραντάζουν απ' το βρόντο του.

– Μπαμ! Μπαμ! Μπαμ!...

Έρριχναν τα κανόνια μας και βούιζεν ο τόπος. Τ' άκουγα και δεν τα χόρταινα. Το πανηγύρι είχε αρχίσει. Ο Στρατός μας ξεκίνησε για τα Γιάννενα. Έρχονταν να μας φέρη τη Λευτεριά, που καρτερούσαμε αιώνες. Τώρα ήταν σίγουρο πως θα λευτερωθούμε. Όλα το λέγανε. Όλα το μαρτυρούσαν.

Από τ' αριστερά μας χτυπούσαν τα κανόνια μας. Από κει που είναι τα Κατσανοχώρια. Που ήταν κι η φωλιά της βουβαμένης «Σκύλλας». Από κει χτυπούσαν αράδα οι δικοί μας από την αυγή ως αργα τη νύχτα, εκείνη την ημέρα, στις 19 του Φλεβάρη. Και προς τα κει τον έστελναν το στρατό τους τον πολύ οι Τουρκαλάδες. Την είχαν πατήσει! Το κόλπο των δικών μας είχε πιάσει. Από τα Κατσανοχώρια χτυπούσαν τα κανόνια μας κι' από τα δεξιά συγκεντρώνονταν ο Στρατός μας για το μεγάλο χτύπημα, που θα γίνονταν την άλλη μέρα την αυγή στις 20 Φλεβάρη. Δεν έπρεπε να μυριστούν οι Τούρκοι το χτύπημα από τα δεξιά τους που ετοιμάζαν οι δικοί μας. Σκότωναν και τα σκυλιά ακόμη οι δικοί μας για να μην αλυχτάν τη νύχτα και μυριστούνε τίποτα οι Τούρκοι για το σχέδιο. Ήταν διαταγή του Στρατηγείου μας να πέσουν κι' αυτά τα καφερά στον αγώνα για τη Λευτεριά των αφεντάδων τους.

ΤΟ ΤΕΛΙΚΟ ΓΙΟΥΡΟΥΣΙ

Το κανονίδι πήγαινε καπνός κι' όλη τη νύχτα τούτη ως της αυγής το χάραμα. Ο βρόντος του τράνταζε τα πάντα. Τα σπίτια και ο τόπος τρεμούλιαζαν σαν από τρομερό σεισμό.

Οι Γιαννιώτες –άντρες, γυναίκες και παιδιά– με κολλημένα μάγουλα και μάτια στα τζαμλίκια των σπιτιών τους. Έβλεπαν τους Τουρκοφαντάρους να μπαίνουν στην πόλη τσούρμες - τσούρμες και να τρέχουν κυνηγημένοι σαν τ' αγρίμια, να κρυφτούν.

Μ' ολοφάνερη λαχτάρα κύτταζαν τα ιδούν να' ρχωνται από κοντά τους κι' οι κυνηγοί τους, φαντάροι και Ευζώνοι και καβαλλαραίοι Έλληνες.

Γερόντοι μέσ' στα σπίτια ετοιμοθάνατοι κι' άλλοι αρρώστοι σκλάβοι –σε σπίτια και Νοσοκομεία– κρατούσαν την ψυχή στο στόμα, πάλευαν να μην ξεψυχήσουν ετούτη τη μέρα. Καρτερούσαν και αυτοί τη Λευτεριά, να ζήσουν μαζί της, έστω κι' ένα λεπτό, κι' ύστερα να πεθάνουν...

Τούτης της μέρας την αυγή –τότε με το ξημέρωμα– αρχίνησε το τελικό γιουρούσι του Στρατού μας στο Μπιζάνι απ' όλα τα μέτωπα. Δεξιά κι' αριστερά και στο κέντρο. Το Μπιζάνι δε χτυπήθηκε κατάστηθα. Δεν χρειάζονταν να γίνη τέτοιο πράγμα. Στο κέντρο μόνο λιανοντούφεκα κροτάλιζαν παραπλανητικά.

Το Μπιζάνι χτυπιέται τώρα από τα πλευρά, κυκλώνεται, αχρηστεύεται σαν οχυρό, αφήνεται πίσω. Ο Στρατός μας προχωρεί τώρα προς τα Γιάννενα από την καμποσιά. Προχωρεί, κι' οι Τούρκοι φεύγουν σαν τα σκιαγμέν' αγρίμια.

Μαζεύονται στα Γιάννενα. Τρέχουν να βρουν τόπο να σταθούν και να κρυφτούν. Τρύπα για να τρυπώσουν, να «λαιάσουν» φίλο τους Χριστιανό να τους γλυτώση.

Ο Εσσάτ Πασάς ζητάει ανακωχή. «Δέχεται», τώρα, λέει, να παραδώση την πόλη. Τώρα που του την παίρνει ο Στρατός μας με το σπαθί του. Τα Γιάννενα γίνονται λεύτερα τούτη την αυγή που ξημερώνει σήμερα: 21 του Φλεβάρη. Αυτό, που δεν γινόταν κοντά δύο μήνες ως προχθές, γίνηκε τώρα σε δυο μέρες. Άθλημα μ' ένα νικημένο, τον Τούρκο, και με δύο νικητές: Το Νικολάκη Εφέντη. Και το Στρατό μας.

Ο πρώτος έδωσε τα σχέδια κι' ο δεύτερος τα εφάρμοσε σωστά και παλληκαρίσια. Η αλήθεια να λέγεται.

Η γαλανόλευκη, κι' όχι το μισοφέγγαρο, κυματίζει σήμερα περήφανη και επιβλητική στο Διοικητήριο! Κυματίζει και χαιρετίζεται με κανονιοβολισμούς και ντουφεκίδι.

ΟΙ ΝΤΟΠΙΟΙ ΦΥΛΑΚΕΣ ΓΡΗΓΟΡΟΥΝ

Ας σταθούμε όμως για λίγο ακόμα στις τελευταίες εκείνες στιγμές της μεγάλης, της θεοσκοτεινής, της ατέλειωτης Νύχτας της Σκλαβιάς, που για τα Γιάννενα κράτησε 500 σχεδόν χρόνια! Αποτελούν και τα παρακάτω λίγα στιγμιότυπα από αυτόπητη μάρτυρα:

Με την παραπειστική εκείνη επίθεση, που έκαμε ο Στρατός μας από το δεξιό του, όλοι από την Τουρκική πλευρά στράφηκαν προς το αριστερό τους. Εμάς όμως τους πολύ μνημένους μας ειδοποίησαν να είμαστε έτοιμοι και βγήκαμε. Ειδοποιήσαμε και τους άλλους και βγήκαμε προς την Προσκύνηση, προς τα υψώματα της Περιβλέπτου, και παρακολουθούσαμε με κυάλια τις κινήσεις, και μάλιστα από το δεξιό μας, που ανεμένετο η κύρια επίθεση του Στρατού μας. Όταν ο ήλιος έκλινε πια οι δικοί μας έπεσαν με τον Βελισσαρίου ως τον κάμπο. Έπρεπε τότε να φύγουμε, να μπούμε στην πόλη, να λάβουμε τα μέτρα μας. Ο λόφος που ονομάστηκε έπειτα του Βελισσαρίου, ήτο γεμάτος από Χριστιανούς, Εβραίους και Τούρκους.

Μόλις μας είδαν να κατεβαίνουμε μερικοί δικοί μας, μας ρωτούσαν τι γίνεται.

Τους έκανα με το χέρι νόημα και αμέσως τόβαλαν όλοι στα πόδια. Έπαιρνε να δύη ο ήλιος και άδειασε αμέσως όλος ο λόφος.

Ειδοποίησα έπειτα τους δικούς μου να συγκεντρωθούμε για να φυλάξωμε την πόλη. Στο σπίτι μου μαζευτήκαμε καμμιά τριανταριά. Τους είπα να φέρουν όσα όπλα μπορούν. Δυστυχώς μόνον λίγα συγκεντρώσαμε. Διότι τις τελευταίες μέρες, από τη μεγάλη τρομοκρατία, άλλα τα έθαψαν στη γη, άλλα τάρριζαν στις καταβόθρες και τα περισσότερα ήταν άχρηστα.

Εμείς οι τριάντα συγκεντρωθήκαμε να φρουρήσουμε τουλάχιστον τη συνοικία μας στου Σιαράβα. Πλησίον του σπιτιού μου ήσαν δύο φούρνοι και μπακάλικα. Ακούσαμε χτύπους και φωνές. Σπάγανε τις πόρτες. Βγήκα τότε στο παράθυρο και φώναζα θυμωμένος. Αυτοί δεν άκουγαν. Ρίχνω έπειτα με το περίστροφο δύο μπιστολιές και τόβαλαν στα πόδια.

Δεν πέρασαν 10 λεπτά και να, κατ' ευθείαν ο Νιαζής με 6-7 αστυνομικούς και μου λέει: «Να πηγαίνωμε στο κατάστημά σου, γιατί σπάζουν τα μαγαζιά, μαζί και το δικό σου. Έλα να το ασφαλίσης». Όλο με ευγένεια και φιλοφροσύνες μου

μιλούσαν τώρα. Πήγαμε 5-6 και είδαμε τα καταστήματα σε κακή κατάσταση. Πόρτες, τζάμια σπασμένα κι' όλα αρπαγμένα. Αλλά ποιός να σκεφθή εκείνη την ώρα τέτοια πράγματα!

ΑΠ' ΤΗ ΣΚΛΑΒΙΑ ΣΤΗ ΛΕΥΤΕΡΙΑ

Μαύρες, κατάμαυρες περάσαμε τις τελευταίες μέρες και ώρες της σκλαβιάς. Και μεις, μέσα στα Γιάννενα, κι' οι άλλοι, έξω στα χωριά. Ζούσαμε με την πείνα και τον τρόμο αγκαλιά. Αποκλεισμός! Δρόμοι κλεισμένοι, τρόφιμα από πουθενά δεν έφταναν στην πόλη μας και στα χωριά. Τα μαγαζιά είχαν αδειάσει. Ο Τουρκικός στρατός τάχε ρημάξει όλα και κόντευε από την πείνα του να φάη και μας. Η πείνα δεν θέριζε μονάχα εμάς τους Έλληνες. Θέριζε και τους ίδιους τους Τουρκογιαννιώτες. Στο θέμα τούτο τσιτσιριζόμαστε και μεις και κείνοι στο ίδιο τηγάνι.

Εμείς όμως οι σκλάβοι τους δεν είχαμε –όπως αυτοί– μόνο την πείνα. Είχαμε κι' άλλο πιο τρανό κακό. Την αβάσταχτη τρομοκρατία που είχαν ξαπολύσει οι ορδές τους, για να μας κάμουν να λυγίσουμε, να γίνουμε όργανά τους, να προδώσουμε. Ο τρόμος κι' η φοβέρα, που σκέπαζαν τα πάντα στην πόλη κι' όλα τα χωριά, έκαναν να τρεμουλιάζουν ακόμα και παιδιά μεσ' την κοιλιά της μάννας τους. Οι κρεμάλες στα Γιάννενα δούλευαν αράδα. Οι νικητές, σαν μπήκαν στην πόλη, είδαν κι' αυτοί όλη τη «σοδειά» των ημερών του τρόμου, που ζήσαμε μεις οι Γιαννιώτες στον πόλεμο του «12» και, πιο πολύ, τους δύο τελευταίους μήνες του. Είδαν αμέτρητες τις μαυροφορεμένες μαννάδες, κόρες κι αδελφές, να περπατούν στους δρόμους. Είδαν σπίτια έρημα μέσα στην πόλη κι' έξω στα χωριά. Είδαν κι' ολόκληρα χωριά ξεκληρισμένα κι' αποκαΐδια από τα σπίτια –κατάμαυρα απ' τη φωτιά– να στέκονται σα νεκροσκελετοί κι' ακόμα να καπνίζουν!

Όλα αυτά τα είδαν οι δικοί μας, σαν μπήκαν στα Γιάννενα, σαν πάτησαν και έξω στα χωριά μας. Τα είδαν κι' είχαν στα χέρια τους –αν ήθελαν– και κείνους που τα έκαμαν –τότε, που είχαν τη δύναμη– τους Τούρκους. Μπορούσαν, ενώ ήθελαν, να κάμουν αντίποινα. Μα δεν το ήθελαν αυτό. Δε γύρευαν αντίποινα από κανένα. Κράτησαν το Ελληνικό φιλότιμο ψηλά. Εκεί που τόχει θεμελιώσει η μακρινή ιστορία του, ιστορία πολιτισμού. Αυτή τη Διαταγή είχε δώσει άλλωστε, ο Κωνσταντίνος στο Σούτσο, μόλις μπήκαν οι δικοί μας στα Γιάννενα: Να περιφρουρήσωμε την πόλη από τα κακοποιά στοιχεία, για να μη πειράξουν κανένα. Ούτε Τούρκο ούτε άλλον οποιονδήποτε.

Πώς αντιστράφηκαν τα πράγματα! Και πόσο διαφορετικοί και ανώτεροι οι φυσικοί φύλακες της Πατρίδος μας!

Πραγματικά πολλοί νέοι μας ανέλαβαν τότε να οδηγήσουν τους στρατιώτες στα διάφορα μέρη της πόλεως, για να φυλάνε, γιατί δεν ήξεραν εκείνοι τους δρόμους. Βοηθούσαν κι' εκείνοι κι' όλοι οι άλλοι εμείς οι ντόπιοι.

Έτσι, ενώ ήταν τόσο τρομαγμένοι οι Τούρκοι –στρατιώτες και πολίτες– ώστε έκλαιγαν και ωδύρονταν, εμείς πηγαίναμε και τους παρηγορούσαμε και τους βοηθούσαμε, όσο μπορούσαμε ξεχνώντας όλα τα προηγούμενα.

Γι' αυτό κανένας Τούρκος δεν έπαθε τίποτε από μας τους απελευθερωμένους και τους απελευθερωτάς, Λαό και Στρατό. Ούτε Τουρκογιαννιώτες ούτε στρατιωτικοί ούτε ακόμη και σπιούννοι συνεργάτες των. Ένας μονάχα Αλβανός κατά λάθος σκοτώθηκε στην Κεντρική Πλατεία.

Με περιφρόνηση γκρεμίσαμε μόνο τις τέσσερες κρεμάλες που είχαν οι τύραννοι για τους ραγιάδες, στημένες μεσ' στην πόλη, γιατί εθύμιζαν τους αδελφούς μας αδικοπνιγμένους και μας ανέβαινε το αίμα στο κεφάλι, αλλά και γιατί εξέθεταν τους ίδιους τους τόσο σκληρούς δημίους. Τις γκρεμίσαμε λοιπόν αυτές εμείς οι χθεσινοί υποψήφιοι των για «φιλοξενία» και πετάξαμε τα ξύλα των και τα μακάβρια σκοινιά των όσο μακρυνά μπορούσαμε.

Τις διώξαμε έτσι μακρυνά από το σβέρκο του Έθνους μας, όπως και τους εκτελεστάς των, και τους οποίους αφήσαμε στην περιφρόνηση του κόσμου, σαν σύμβολα της βαρβαρότητας και του κακού, τα δύο αυτά αδέρφια - παιδιά της βίας.

Κι' είχαν τότε όλοι να το λένε. Και ήταν όλοι θαμπωμένοι! Ηττημένοι αλλά και οι άλλοι ξένοι –εχθροί και φίλοι. Θαμπώθηκαν τα μάτια τους από το άφθαστο αυτό μεγαλείο των νικητών Ελλήνων, όπως η νυχτερίδα από το φως.

Και καλά έκαναν οι Έλληνες και δεν πείραζαν Τούρκο κανένα, σαν μπήκαν στα Γιάννενα. Πήραν μονάχα μέτρα ασφαλείας προληπτικά. Κι' αυτά στοιχειώδη. Τόσα, όσα παίρνει η κοινή φρονιμάδα σε τέτοιες περιστάσεις. Και τόκαμαν αυτό το τελευταίο οι Έλληνες, γιατί είχαν και σιγουριά. Δεν μπήκαν στην πόλη σαν κατακτητές της, αλλά σαν ελευθερωτές της. Δεν ήρθαν να κατακτήσουν λαό και τόπο, αλλά να ελευθερώσουν τον δικό τους λαό και τα πάτριά τους, από μακρόχρονη σκλαβιά, και που κατοικούσαν εκεί χιλιάδες χρόνια οι πρόγονοί των, πριν από τους κατακτητάς των.

Μα εκείνοι, που τυραννούσαν αιώνες μέχρι τώρα τον Ηπειρωτικό λαό και ολόκληρη την Ελλάδα προτύτερα, θα μείνουν ατιμώρητοι;

Όχι! Θα πληρώσουν και αυτοί για τα τυραννικά τους έργα. Θα τιμωρηθούν! Θα τους τιμωρήσει όμως ή ίδια η ζωή. Και η τιμωρία αυτή θα είναι ίσως πιο σκληρή από την ανθρώπινη τιμωρία. Διότι αυτή δεν σκοτώνει μια κι' έξω. Βασανίζει η ζωή. Ταπεινώνει, εξευτελίζει, περιγελάει, αμαυρώνει τον άνθρωπο, που αδικεί τον συνάνθρωπό του. Τιμωρεί η ζωή τους αδίκους και είναι ανεξέλεγκτη στο πόσο, στο πώς και στο πότε, όταν φυσικά, ο Θεός το θελήσει, ο Μεγάλος Κριτής.

ΚΑΙ ΛΙΓΑ ΑΚΟΜΗ ΑΠ' ΤΗΝ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΝΥΧΤΑ ΤΗΣ ΣΚΛΑΒΙΑΣ

Επί τέλους! Σώθηκαν τα ψέματα. Τα καρτερήματα πάνε. Η τελευταία νύχτα έφτασε. Νυχτώσαμε σκλάβοι και ξημερώσαμε ελεύθεροι. Δεν λέω «κοιμηθήκαμε σκλάβοι και ξημερωθήκαμε ελεύθεροι». Αν τόλγεγα, θάλεγα ψέματα. Κανένας Γιαννώτης δεν έγυρε κεφάλι σε προσκέφαλο τούτη τη νύχτα. Όλοι μας ξημερωθήκαμε ξύπνιοι.

Ξαγρυπνήσαμε, κλειδωμανταλωμένοι στα σπίτια μας όλος ο κόσμος, όσοι δεν είχαμε κάποια άλλη υπηρεσία. Ο καθένας μας χαίρονταν και καρδιοχτυπούσε. Χαίρονταν, που ξημέρωνε ελεύθερος –και καρδιοχτυπούσε, μην πάη σαν το «σκυλί στ' αμπέλι» τούτη την τελευταία ώρα. Μην πεθάνη σκλάβος.

Φρόνιμη η στάση του. Δεν ήταν δειλία. Ήταν φρονιμάδα. Παραμέρισε...

Κλειδώθηκε στα σπιτάκια του ο λαός και περίμενε να περάση η κακή ώρα.

Κακή ώρα για τη ζωή του, για την τιμή του, για το σπιτικό του, για το μαγαζί του και ό,τι τέλος πάντων είχε πολύτιμο σε αξία, υλική και ηθική.

«Ο λύκος στην αντάρα χαίρεται», λέει μια παροιμία. Κι' απόψε δεν αλωνίζει μέσα στην πόλη μας μονάχα ένας λύκος. Αλωνίζουν πολλοί. Λύκοι ήταν οι τουρκοφαντάροι, που έμπαιναν τούτη τη νύχτα στην πόλη μας και έφευγαν πολλοί για το Αργυρόκαστρο, κυνηγημένοι από στο Στρατό μας. Λύκοι και μάλιστα τρις χειρότεροι. Νηστικοί, θηριακωμένοι και αδέσποτοι. Τίποτε δεν μπορούσε να τους σκιάξει, για να μη ρημάξουν το μαντρί, που έμπαιναν εκείνο το βράδυ κοπάδια - κοπάδια. Και τα Γιάννενα ήταν πλούσιο μαντρί για πεινασμένους λύκους.

Τσούρμες - τσούρμες, όπως έμπαιναν, ρήμαζαν ό,τι εύρισκαν μπροστά τους.

Έτρεχαν εδώ κι' εκεί μέσα στους δρόμους οι τουρκοφαντάροι –σα λύκοι νηστικοί το μεσοχειμίνο– και έψαχναν να βρουν να φαν και να τσεπώσουν. Έσπαγαν τις πόρτες από μαγαζιά, χυμούσαν μέσα και τα ρήμαζαν. Άρπαζαν, έτρωγαν, κατέστρεφαν!

Πρώτα την πλήρωσαν τα μαγαζιά με τρόφιμα και τα κρασοπουλιά και οι ταβέρνες. Δεν ήξεραν πως χόρευαν σ' αυτά ποντικια τώρα. Τα νόμιζαν. Τα νόμιζαν πως ήταν όπως τάξεραν, όταν περνούσαν για το Μέτωπο. Και, σαν δεν εύρισκαν μέσα τώρα τίποτα φαγώσιμο, άρπαζαν ό,τι έπαιρνε το χέρι τους και έφευγαν γι' αλλού.

Μετά ρίχτηκαν στα μαγαζιά με ρούχα και τιμαλφή. Τα δεύτερα τους τραβούσαν περισσότερο. Τσεπώνανε ασημικά, χρυσαφικά, ρολόγια κι' άλλα κοσμήματα και μπιχλιμπίδια και άφηναν τριχιές και κανάβια, σπάγγους και σαπούνια πούχαν αρπαγμένα απ' τα μπακαλομάγαζα. Δε γλύτωσε και το δικό μου ρολογάδικο. Έπαθε κι' αυτό τα ίδια και χειρότερα. Τίποτε δεν άφηκαν μέσα. Λίγο πριν με είχε ειδοποιήσει και προσφέρθηκε να με βοηθήσει και ο Νιαζής με 6-7 τζαντερμάδες.

Αλλ' ήταν αργά, όταν φθάσαμε.

Η ρεμούλα κράτησε ως πέρα απ' τα μεσάνυχτα. Οι Τούρκοι αστυνομικοί ήταν υπεύθυνοι κείνη τη νύχτα για την τάξη. Έτσι το ώριζε η συμφωνία του Κωνσταντίνου με τον Εσάτ Πασά για την παράδοση της πόλεως.

Και τους καθιστούσε υπεύθυνους για την αποφυγή κάθε καταστροφής στην πόλη, ώσπου να αναλάβη ο Στρατός μας την ευθύνη. Αλλά, τι να έκαναν κι αυτοί; Δεν είχαν οι «δόλιοι» τη δύναμη να επιβληθούν. Ψόφια φίδια ήσαν!

Ποιός τους λογάριαζε κείνο το βράδυ; Τα τουρκοφανταρόσκυλα ήταν και μπολικώτερα απ' αυτούς και πιο αρματωμένα. Παρ' όλα αυτά δούλεψαν πολύ κείνο το βράδυ τα ρόπαλα των αστυνομικών και τα οπλοκοντάρια. Το κακό είχε

γίνει. Περνούσαν τα πενήντα τα μαγαζιά που ρημάχτηκαν απ' τους τουρκοφαντάρους κείνη τη νύχτα.

Μια τσούρμα από δαύτους ρίχτηκε στο χάνι του Γκάβα. Έσπασε την πόρτα του. Μπήκε μέσα. Ξεκοκκάλισε ό,τι βρήκε από φαΐ και από ψωμί. Ρούφηξε όσο μπόρεσε κρασί και τσίπουρο Γιαννιώτικο απ' τα βαρέλια. Έβαλε στο τέλος και φωτιά –έτσι να σπάση κέφι– και τράβηξε για πάρα πέρα. Παλιό το κτίριο, παλιά και τ' άλλα γύρω του. Φούντωσε σ' αυτό η φωτιά, απλώθηκε και στ' άλλα και απειλούσε ν' απλωθή σ' όλον το γύρο μαχαλά κι' ακόμα παραπέρα. Τα Γιάννενα κινδύνευαν να γίνουν στάχτη. Δεν έγινε όμως τούτο το πολύ κακό. Βοήθησαν, βέβαια, και οι Τούρκοι αστυνομικοί όσο μπόρεσαν. Δεν ήταν όμως λιγώτερη προ πάντων και η δική μας συμβολή. Και με τις δικές μας λοιπόν πρωτοβουλίες εμείς οι οργανωμένοι και άλλοι τολμηροί και αποφασιστικοί ακόμη και με την αναπόφευκτη σε τέτοιες μεταβατικές καταστάσεις –συνεργασία των αστυνομικών Τούρκων, αφού μας τη ζήτησαν και οι ίδιοι– σώθηκεν ό,τι ήτο δυνατόν στα Γιάννενα και σώθηκαν πράγματι πολλά –για τέτοιες κρίσιμες στιγμές– για όλους τους κατοίκους. Έλληνες και Τούρκους, Λαό και Στρατό.

Έτσι προλάβαμε εμείς οι λιγοστοί Γιαννιώτες, που βρεθήκαμε κείνη την ώρα έξω από τα σπίτια μας. Τρέξαμε προς τα κεί. Φωνάξαμε με τη σειρά μας και άλλους Τουρκαστυνόμους και καταφέραμε να εντοπίσουμε τη φωτιά. Έγινε όμως αρκετή ζημιά. Απ' τους Γιαννιώτες, που βοήθησαν στο σβήσιμο εκείνης της φωτιάς θυμάμαι τώρα που τα γράφω μόνο ένα: Το Βακάλη το Βασίλη. Τους άλλους δεν τους κράτησε ο νους μου. Τους έσβησαν τα χρόνια, που πέρασαν από τότε ως τα τώρα. Ας με συγχωρέσουν όσοι είναι ζωντανοί ακόμα απ' αυτούς –λησμονημένοι από μένα.

Κατά τις δύο η φασαρία έπαιρνε να κοπάση. Τα μπουλούκια τουρκοφαντάρων, που έμπαιναν στην πόλη από το Μπιζάνι αραιώνανε –σπανίσανε– σταμάτισαν σιγά - σιγά ολότελα. Είχαν περάσει όλα. Δεν είχαν μείνει άλλα πίσω.

Ησυχία απλώθηκε τώρα στην πόλη!

Οι Τούρκοι είχαν αποσυρθή, οι δικοί μας δεν ήλθαν ακόμα.

Μελιστάλλακτοι και ξεσκονιστές μας τώρα οι Τούρκοι αστυνομικοί. Γεμάτοι «καλωσύνη», «ευγένεια» και... «φιλορωμιωσύνη». Δεν παραξένευε η στάση τους. «Καιρός φέρνει τα μάραθα, καιρός τα παραπούλια». Η περίστασή τους ανάγκαζε να δείχνουν απόψε τα τέτοια τους χαρίσματα και να μας έχουν πώς και πώς. Έκαναν ό,τι τους λέγαμε. Είχαμε όμως και το νου μας για καμμιά στερνοπαμπεσιά τους. Μας είχαν συνηθίσει από τέτοια. Η ησυχία όμως αυτή μας ανησυχούσε. Είπαμε να τη σπάσουμε, να κάνουμε κάτι για να την ξεμακρύνουμε από το νου μας. Να μη την προσέχουμε ώσπου να σπάση. Δεν ήταν νύχτα για ησυχία αυτό το βράδυ. Φαινόμενο λοιπόν αφύσικο η ησυχία τούτη τη στιγμή. Αφού αποσύρθηκαν οι Τούρκοι, έπρεπε νάρθουν αμέσως οι δικοί μας. Γιατί δεν έρχονταν;

Γι' αυτό πήγαμε στο Δεσπότη εγώ και ο Βακάλης. Μάθαμε νεώτερα, κι' από στόμα αλάθευτο ή τουλάχιστον από υπεύθυνο και αψευδές: «Οι Τούρκοι, μας επιβεβαίωσε, αποσύρθηκαν στους στρατώνες και στην Κεντρική Πλατεία. Οι

δικοί μας έρχονται». Αφήσαμε το Δεσπότη όλο χαρά και βγήκαμε πάλι στους δρόμους. Καρέκλα δεν μας κράταγε εκείνη τη νύχτα. Τόπος δεν μας χωρούσε!

ΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΜΑΣ ΣΥΜΒΟΛΟ ΣΤΗ ΘΕΣΗ ΠΟΥ ΤΟΥ ΑΝΗΚΕΙ

Αποφασίσαμε με το Βακάλη και τους άλλους να υψώσουμε την ελληνική σημαία στο Ρολόι στην Κεντρική Πλατεία, που είχαν ανεγείρει οι Τούρκοι σαν «τρόπαιο» για τη... «νίκη» τους το '97. Τα κλειδιά του Ρολογιού τα κρατούσα εγώ για συντήρηση και κούρτισμά του.

Απόφαση και πράξη στα γρήγορα. Άνοιξα, σκαρφάλωσα, ανέβηκα ψηλά στη θέση του Ρολογιού, που είναι και το μπαλκόνι του και έστησα τη Γαλανόλευκη. Ήταν η πρώτη Ελληνική Σημαία, που κυμάτιζε περήφανα στα Γιάννενα μετά την τελική ήττα των Τούρκων και πριν ακόμη έρθουν οι δικοί μας. Σώζεται και μια φωτογραφία που την δείχνει.

Η ησυχία κόπηκε απότομα: μαχαίρι! Την διέκοψαν 5-6 κανονιές, που έπεσαν από τους Τούρκους στο Μπιζάνι. Κανέναν όμως από μας δεν τρόμαξαν.

Θύμιζαν σπαρταρίσματα θηρίου, που ψοφούσε. Μόνον οι Τούρκοι αστυνομικοί θορυβήθηκαν και μάλιστα τους έβρισε κάποιος γνωστός από την Κόνιτσα Τούρκος, ονόματι Ρακί Μπέης, αστυνομικός.

– Μπα, τα σκυλιά, θα μας καταστρέψουν! Φοβούνταν, φυσικά, αντίποινα!

Όταν άρχισε να φωτίζει η μέρα, ήρθε ο Διακαντώνης από την Καλούτσιανη με 10-12 παιδιά και με μια μικρή Σημαία μας. Ήμασταν οι μόνοι Χριστιανοί εκείνη την ώρα στην Πλατεία. Ανέβηκαν στο Στρατηγείο να υψώσουν και εκεί Ελληνική Σημαία, αλλά αυτή που έφεραν ήταν τόσο μικρή, όσο ένα μικρό μαντήλι. Γι' αυτό φέραμε τη Σημαία του Ωρολογιού της Πλατείας, όπου είχαμε υψώσει τα μεσάνυχτα και την υψώσαμε στο Στρατηγείο, προτού ακόμη έρθη η επίσημη.

Αλλά και κάτω στο Κάστρο το Γιαννιώτικο, εκεί στη μεγάλη του πόρτα από πάνω και κατακόρυφα, στέκονταν για αρκετά χρόνια στημένος ένας μεγάλος Σταυρός. Τον έβλεπαν όλα τα Γιάννενα. Ήταν απάνω στο Ρολόγι του Κάστρου, που κρατούσα εγώ και εδώ τα κλειδιά.

Ήταν λοιπόν εκεί ψηλά ένας μεγάλος Σταυρός, που είχε η Μητρόπολη. Τον είχα πάρει και τον έστησα εκεί με τη Σημαία μας. Το είχα τάξει στους Εβραίους και τόκανα το τάμα μου. Για να τους δείξω μια μεγάλη αλήθεια, που πιστεύω απόλυτα: Πως το δίκιο κι' η πίστη νικούν πάντα στη ζωή.

Η ΜΕΓΑΛΗ ΩΡΑ

Εν τω μεταξύ κάτι παράξενοι, υπόκωφοι στην αρχή, θόρυβοι ποδοβολητών από το δρόμο της Καλούτσιανης, κι' όλο και σίμωναν. Τεντώσαμε τ' αυτιά μας προς τα κει. Γίνονταν λίγο - λίγο δυνατώτεροι και δυνατώτεροι. Φτάνουν πιο κοντά. Τώρα δεν τους ακούγαμε αόριστα. Τους ακούμε καλά. Ακούμε και τον χτύπο τους και τον ρυθμό τους. Τ' αυτιά μας δεν μας γελούν. Το ξέρουμε: Είναι τ' αλογοπατήματα από το ιππικό μας!

Ποιο άλλο μπορεί να έρχεται αυτή την ώρα και τέτοια ώρα από το Μπιζάνι; Οι Τούρκοι είχαν πάει στα τσακίδια τους και κείνοι και το ιππικό τους. Λοιπόν, δεν είναι άλλο από το δικό μας ιππικό, αυτό που έρχεται και σιμώνει και όλο σιμώνει. Βιάζεται, για να μη στην πόλη μας, να πρωτοθεμελιώσει τη Λευτεριά της! Αμφιβολία πια δεν χωράει. Το ιππικό μας είναι. Και πρέπει να το διαλαλήσωμε. Να το μάθη ο κόσμος όλος ότι έρχεται. Να βγη από τα σπίτια του στις στρατές. Να καλωσορίση τους απελευθερωτάς αδελφούς μας:

– Γιαννιώτες, οι Τούρκοι φύγανε! Και όσοι είναι και όπου είναι, δεν είναι άξιοι πια να βλάψουν!...

Έρχονται οι δικοί μας! Βγάτε να τους προϋπαντήσουμε!... Τελάληδες γενήκαμε σε δρόμους και σοκάκια και πλατείες. Και βγήκε ο κόσμος όλος για το μεγάλο και πολυπόθητο καλωσόρισμα. Ποτάμι ήταν και χύμηξε από τα σπίτια του. Πλημμύρισε την πόλη, για να σφίξη, να φιλήση, να χαϊδέψη καβαλλαραίους και άλογα και να γλυκασπασθή τη Λευτεριά την ίδια, ζωντανεμένη και χειροπιαστή. Ντυμένη στου φαντάρου μας το χακί.

Το ιππικό μας μπαίνει τώρα στην πόλη. Μπροστά του προχωρεί ο Σούτσος, ο Διοικητής του με το Επιτελείο του, και πίσω έρχονται οι άλλοι. Το ιππικό μας πάει και στέκεται μέσ' στη καρδιά της πόλης μας, την Κεντρική Πλατεία. Την ίδια τούτη τη στιγμή κι' αυγή γλυκοχαράζει καταξάστερη, καταγάλανη. Και σμίγουν στον ίδιο τόπο, την ίδια ώρα, Αυγή και Ιππικό. Εκείνο φέρνει και θρονιάζει τη Λευτεριά μας. Και εκείνη διώχνει το στερνοσκόταδο της τελευταίας νύχτας, της Σκλαβιάς. Το στέλνει κοντά στη σκλαβιά, την μόνιμη παρέα του!

– Το σκοτάδι έφυγε!

– Η μέρα ξημέρωσε!

– Η σκλαβιά πέθανε!

– Ζήτω η Λευτεριά!

Και το πρωτάκουστο αυτό πανηγύρι συνεχίζεται: Όσο κι αν το περιέγραψαν πολλοί από τότε μέχρι σήμερα, όμως είναι απερίγραπτο! Μελίσσι ο κόσμος, όσο κι' αν το περίμενε αιώνες, του φαίνεται πάλι απίστευτο, κι' ας το βλέπη, κι' ας το ζή! Σαν ποτάμι ξεχύθηκε με χαρά και κλάματα, με φιλιά κι' αγκαλιές, μεταξύ τους και με τους ελευθερωτάς!

Με το σύνθημα του Σούτσου:

– Ακόμα φοράτε φέσια;

Αμέσως κοκκίνησε η Πλατεία και οι δρόμοι απ' αυτά, που περιφρονημένα μαζί με τη σκλαβιά, πετιούνται και πατιούνται, ως σύμβολα της πεντακοσιόχρονης τυραννίας. Αν όμως ο Έλληνας μισή την τυραννία και τον τύραννο, εν τούτοις, τον ίδιο τον άνθρωπο, έστω και ηττημένο του, τον πονά, τον συμπαθεί, τον παρηγορεί, τον προστατεύει.

Ο Σούτσος, πριν πάη στην Εκκλησιά, για το Κοινό Μεγάλο ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ, για τη Σωτηρία στον Μεγάλο Σωτήρα Θεό, μεταβιβάζει Διαταγή του Αρχιστράτηγου Διαδόχου Κωνσταντίνου:

– Να γίνη ειρηνική μεταβίβαση των εξουσιών από τους Τούρκους στους Έλληνας και να περιφρουρηθούν όλοι απολύτως με όλη την περιουσία των, αλλά και η πόλη, γενικότερα, από κάθε κακοποιό στοιχείο.

Και εφαρμόσθηκε αυτή η διαταγή με ευλάβεια, από όλους μας, όπως ξανατονίσαμε. Η παλιά παροιμία «δρυός πεσούσης, πας ανήρ ξυλεύεται», δεν εφαρμόσθηκε εδώ. Είναι εκπληκτικό για τους άλλους λαούς, αλλά συνηθισμένο για τους Έλληνες: Οι νικημένοι (Τούρκοι) βρίσκουν αμέριστη την προστασία τους από τους νικητάς και πρώην θύματά τους (Έλληνες). Αλήθεια τι μεγάλη αρετή για τον Λαό μας!... Ιδιαίτερα για τέτοιες στιγμές! Μακάρι να την κρατήσουν οι Έλληνες για πάντα!...

Η ΑΚΡΙΒΟΠΛΗΡΩΜΕΝΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ.

Η ΠΡΩΤΗ ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΜΕΡΑ ΜΑΣ

Φέγγει καλά. Η μέρα προχωρεί. Ο ήλιος σκάει στο σύρραχο κι' αρχίζει ν' ανεβαίνει, να περπατή για να μεσουρανήσει. Έχουν τώρα φτάσει μεσ' στη πόλη κι' άλλα τμήματα απ' το Στρατό μας –φαντάροι και ευζωνικό κι' άλλοι πεζικαράιοι. Μπήκαν μέσα και πολλά απ' τα κανόνια μας. Η πόλη όλη γιόμισε από Ελληνικό χακί, αρβύλλα και τσαρούχι. Έφτασε και το Στρατηγείο μας με επικεφαλής τον Αρχιστράτηγο –Διάδοχο τότε– Κωνσταντίνο.

Πανδαιμόνιο! Οι καμπάνες χτυπούν. Τα κανόνια τραντάζουν την πόλη! Τα βρονταρίδια τους δεν τα σκιάζεται τώρα σαν πρώτα. Τα χαίρεται. Τα καμαρώνει! Σήμερα δεν σκοτώνουν σαν χθες. Σκορπάν τη χαρά και το κέφι. Θεμελιώνουν το Εθνικό πανηγύρι. Αυτό, που τώρα αρχινάει. Το πανηγύρι του λυτρωμού. Δοξολογίες στη Μητρόπολη, λόγοι και παραλόγοι. Κλάματα κι' ασπασμοί, χοροί ολούθε και τραγούδια. Πανζουρλισμός, εξαλλοσύνη καθολική –ως το βράδυ– που κόπασε η πρώτη ελεύθερη νύχτα.

Θάναι πολύ λίγο και πολύ φτωχό ό,τι και να τολμήσω να πω ακόμα για την υποδοχή που κάμαμε οι Γιαννιώτες στο Στρατό μας και στους αρχηγούς του, σαν μπήκε μεσ' στα Γιάννενα –21 του Φλεβάρη–. Ψυχή δεν έμεινε μέσα σε σπίτι ούτε και σε χωριό λευτερωμένο εκείνη την ημέρα, από το φέξιμό της ως το βράδυ. Ποδάρι δεν περπάτησε να πάη αλλού απο τα Γιάννενα. Ούτε καρδιά ελληνική και ξένη, φιλική, ρίγησε τότε γι' άλλο τίποτα.

Ακόμα κι' ο καιρός είχε γλυκάνει. Καλμάρησε το κρύο του. Έπαψε και το παγερό του φύσημα, το ξεροβόρι. Η πρώτη λεύτερη ημέρα για την πόλη μας, έμοιαζε μέρα καλοκαιρινή, κι' ας ήταν Φλεβαριάτικη. Λες και χαίρονταν και κείνη τη χαρά μας. Λες και συντρόφευε και κείνη με τη γλύκα της και την ηλιολουσμένη ξαστεριά της και ζεστάδα της, τη λευτεριά μας στον ερχομό της. Όλα τα Γιαννιώτικα σπίτια από σήμερα το πρωί είχαν αφήσει ολάνοιχτες τις πόρτες τους Τις είχαν για το Στρατό μας αφημένες ανοιχτές. Ήθελαν να τους φιλοξενήσουν όλους, φαντάρους κι' αρχηγούς. Να τους χαρίσουνε λίγη σπιτική ζεστασιά και ραχατιλίκι. Να φαν ζεστό φαί. Να πιούν κρασί Γιαννιώτικο. Να ζεσταθούν σε παραγώνι. Να πλυθούν, να αλλάξουν, να ξεψειριασθούν.

Γιαννιώτισσες νοικοκυράδες στέκονταν στις πόρτες των σπιτιών τους και

προσκαλούσαν μέσα στρατιώτες που περνούσαν στο δρόμο: φανταράκια, ευζωνάκια, κι' άλλες κατηγορίες. Τόχε μεγάλο ντέρτι και μαράζι η νοικοκυρά κι' ο νοικοκύρης, που δεν φιλοξένησαν στο σπίτι τους στρατιώτη ή βαθμούχο εκείνη την ημέρα.

Το κάθε σπίτι είχε τους στρατιώτες κάτω απ' τη σκεπή του τους φιλοξενούμενους του. Τους τάζε, τους πότιζε, τους ξεψείριαζε. Το ξεψείριασμα ήταν το μεγαλύτερο πρόβλημα, που βασάνιζε τότε το στρατό μας. Αξιωματικοί, υπαξιωματικοί, φαντάροι τόσο καιρό στο μέτωπο, ήταν γιομάτοι ψείρα. Πού να πλυθούν και πότε, κει μεσ' στα χιόνια στο Μπιζάνι και αλλού; Πώς να γλυτώσουν από την ψείρα; Ήταν το πρώτο πρόβλημα που ήθελαν να λύσουν τώρα, που μπήκαν μεσ' στα Γιάννενα.

Το έλυσαν κι' αυτό σωστά και γρήγορα οι Γιαννιώτισσες νοικοκυρές. Καζάνια χουχουλιάζανε σε όλες τις αυλές. Έβραζαν το θερμό, που ξεθερμίζανε το ψειριασμένο το χακί. Χιτώνια, κιλόττες, βρακιά, κορμοφανέλλες, χλαίνες, καπέλλα και φέσια ακόμα ευζωνικά, περνούσαν όλα από το θερμό. Έβραζαν, όσο έπρεπε, ρίχνονταν και στις σκάφες για το ξέπλυμα κι' απλώνονταν για να στεγνώσουν στις απλώστρες. Είχαν γεμίσει από στρατιωτικές στολές και βρακοφανέλλες όλες οι Γιαννιώτικες απλώστρες. Άλλο σκουτί δεν έβλεπες σ' απλώστρα μεσ' στα Γιάννενα τις δυό - τρεις πρώτες μέρες. Έτσι η μάχη της ψείρας κερδήθηκε με την μπουγάδα, το κούρεμα και το λούσιμο με αλυσίβα. Οι Γιαννιώτισσες κι' οι μπαρμπέρηδες πήραν άριστα!

Σε σπίτια Γιαννιώτικα φιλοξενήθηκαν ο Αρχιστράτηγος και τα μέλη του Στρατηγείου. Ο Διάδοχος Κωνσταντίνος έμεινε στο αρχοντικό του Σακελλαρίου, κοντά στη Ζωσιμαία Σχολή. Τα άλλα μέλη του Στρατηγείου μας έμεινα σ' άλλα αρχοντικά Γιαννιώτικα.

Το Στρατηγείο ως υπηρεσία εγκαταστάθηκε στο ίδιο κτήριο, που ήταν εγκατεστημένο ως χθες το Τουρκικό Στρατηγείο. Η πρώτη διαταγή του Στρατηγείου μας έκανε μεγάλη εντύπωση για το ανώτερο ανθρωπιστικό περιεχόμενό της. «Να μην ενοχληθεί κανένας Τούρκος πολίτης ή στρατιωτικός»... Πολιτισμένοι μεταχείριση βρήκαν απ' τον Ελληνικό Στρατό οι Τούρκοι αξιωματικοί - αιχμάλωτοι. Οι ντόπιοι πήγαν στα σπίτια τους. Οι ξενοτοπίτες έμειναν όλοι μαζί σε πολύ καλά σπίτια και με κάθε δυνατή πολιτισμένη περιποίηση. Σε λίγες μέρες τους μετέφεραν στην Αθήνα μαζί με τον Εσσάτ Πασά και τους εγκατέστησαν στο «Ακταίον» στο Φάληρο.

Οι Τούρκοι στρατιώτες και αστυνομικοί αιχμάλωτοι είχαν κι' αυτοί καλή περιποίηση απ' το Στρατό μας. Την πείνα, που είχαν ως χθες, τη διαδέχθηκε η χορτασιά. Χόρτασαν ψωμάκι και φαγάκι, που είχαν καιρό να ιδούν. Και χόρτασαν από κείνους που τους το αφαιρούσαν επί 500 σχεδόν χρόνια!

Με τον ερχομό της Λευτεριάς μας ήρθαν στην πόλη μας και όλα τα τα καλά πούχαμε χάσει, προ πάντων το τελευταίο δίμηνο του πολέμου. Οι δρόμοι άνοιξαν. Οι επικοινωνίες μας με τον άλλο κόσμο ξανάρχισαν. Τρόφιμα κι' άλλα ψώνια έφθασαν απ' ολούθε. Τα μαγαζιά μας ξαναγιόμισαν. Οι φούρνοι τώρα βγάζουν στην αράδα καρβέλια, οι ταβέρνες μαγειρεύουν, η μυρουδιά απ' το ζεστό ψωμί κι' απ' τα φαγιά στις ταβέρνες μπουκώνουν τις μύτες μας σαν και

πρώτα. Τα Γιάννενα ζούνε τώρα χορτάτα. Τίποτα δεν τους λείπει. Και πάνω απ' όλα, δεν τους λείπει η Λευτεριά τους.

Η ΜΟΙΡΑ ΤΟΥ ΝΙΚΟΛΑΚΗ ΕΦΕΝΤΗ

Η πρώτη ελεύθερη μέρα μας πέρασε. Πάει και η δεύτερη. Φεύγει και η τρίτη. Τα μαγαζιά δουλεύουν κανονικά. Πηγαίνω και 'γω στο δικό μου τακτικά. Ένα πρωί βλέπω και μπαίνουν μέσα οι τρεις Επιτελικοί του Στρατού μας. Ο Δούσμανης, ο Εξαδάκτυλος κι' ο Μεταξάς. Τους έφερε ο Θεοδωρίδης.

– Θέλουμε το Νικολάκη Εφέντη, μου λέν, τον γυρεύει ο Διάδοχος. Πού μπορούμε να τον ειδοποιήσουμε;

– Δεν τον είδα καθόλου, τους απαντώ. Θα κυττάξω όμως να τον βρω και θα του πω την παράκλησή σας. Έφυγαν.

Σε λίγο να σου κι' ο Νικολάκης. Κούτσαινε ελαφρά. Τον είχε χτυπήσει στο πόδι βλήμα οβίδας.

– Σε γυρεύει ο Διάδοχος Κωνσταντίνος, του λέω. Θέλει να σ' ευχαριστήσει για τη μεγάλη βοήθεια, που μας έδωσες στο Μπιζάνι και να σε ρωτήσει σαν τι καλό θα ήθελες να σου κάνη.

– Δεν θέλω τίποτα! μου απαντά, αφού σκέφθηκε λίγο. Έχω γονείς και πέντε αδελφές στην Άγκυρα. Τι θα γίνουν, άμα το μάθουν οι Τούρκοι; Το μόνο που θέλω, είναι να με πιάσουν κι εμένα αιχμάλωτο πολίτη κι' όταν υπογραφή ειρήνη, να επιστρέψω στους δικούς μου. Μου φτάνει η ικανοποίηση, που αισθάνομαι για την υπηρεσία που πρόσφερα και 'γω στην αγαπημένη μου πατρίδα.

– Μήπως σου χρειάζονται χρήματα; τον ρωτώ.

– Όχι! Τι να τα κάμω; Έχω να λάβω τόσους μισθούς! Μου φτάνουν. Κι' αυτά πού να τα ξοδέψω;

Η επιθυμία του Νικολάκη Εφέντη ικανοποιήθηκε απ' το Στρατηγείο μας. Τον έστειλε κι' αυτόν αιχμάλωτο στην Αθήνα μαζί με τον Εσσάτ Πασά και τους άλλους Τούρκους αξιωματικούς. Έμειναν όλοι στο «Ακταίον», στο Φάληρο, ως την υπογραφή της ειρήνης και την ανταλλαγή των αιχμαλώτων.

Έτσι κι' έγινε. Μόλις υπογράφηκε η ειρήνη, οι Τούρκοι αξιωματικοί με τον Εσσάτ Πασά –μαζί κι' ο Νικολάκη Εφέντης– γύρισαν στην πατρίδα τους. Εκεί ο Νικολάκη Εφέντης, ο ήρωας του Μπιζανιού, πλήρωσε ακριβά την υπηρεσία, που πρόσφερε στην πραγματική του Πατρίδα, την Ελλάδα.

Οι Τούρκοι έμαθαν ότι αυτός είναι εκείνος, που είχε δώσει στο Ελληνικό Στρατηγείο τα σχέδια του οχυρού του Μπιζανιού και τον τιμώρησαν πολύ αυστηρά. Τον πέρασαν από Στρατοδικείο. Τον καταδίκασαν σε θάνατο –για Εθνική προδοσία– και τον κρέμασαν στην Σμύρνη, ύστερ' από φοβερά βασανιστήρια. Την ίδια τύχη είχε και η οικογένειά του –ο πατέρας του, η μητέρα του και οι πέντε αδελφές του. Τους σκότωσαν όλους ως προδότες.

Το μεγάλο μυστικό για την ανεκτίμητη υπηρεσία, που προσέφερε στην Πατρίδα μας τότε ο Νικολάκη Εφέντης, το ήξεραν στο Επιτελείο, που πήρε τα σχέδια του οχυρού και τέσσερα στελέχη του Ηπειρωτικού Κομιτάτου, που ήταν

ανακατεμένα στην υπόθεση της κλοπής των μυστικών του οχυρού. Τα πρόσωπα αυτά είναι: Ο Δεσπότης Γερβάσιος, ο Νίκος Χαντέλλης, ο Γιάννης Λάππας και 'γω, που τώρα τα γράφω.

Το μυστικό έπαψε νάναι μυστικό από τότε. Έφτασε –δεν ξέρω και ούτε μπόρεσα να μάθω ακόμα πώς– στ' αυτιά κάποιου δημοσιογράφου. Λέγονταν Κοντοφώτης. Τον είχε ανταποκριτή της στα Γιάννινα η Αθηναϊκή εφημερίδα «Πατρίς» και της τόστειλε.

Εκείνη τόγραψε αβασάνιστα και μαθεύτηκε. Το μάθανε κι' οι Τούρκοι και ξέκαμαν με τον τρόπο, που είπαμε, τον ήρωα του Μπιζανιού, τον Νικολάκη Εφέντη και την οικογένειά του.

Την τρομερή τύχη που είχε ο Νικολάκη Εφέντης, όταν γύρισε στην Τουρκία, για την υπηρεσία του προς την Πατρίδα μας, την έμαθα από το Γιάννη Λάππα, που ήταν στο Γαλλικό Προξενείο. Του την έγραψε ο Γάλλος Πρόξενος στη Σμύρνη. Με το Λάππα ανταμωθήκαμε μια μέρα στην Κεντρική Πλατεία στα Γιάννενα.

– Τάμαθες τα δυσάρεστα; μου λέει.

– Όχι! Ποιά δυσάρεστα; ρωτώ έκπληκτος.

– Είχα πριν λίγο γράμμα από το Προξενείο μας στη Σμύρνη και μου γράφουν ότι τον Νικολάκη Εφέντη, τον Εθνικό μας ήρωα, μόλις πάτησε το πόδι του στη Σμύρνη, τον έπιασαν, τον βασάνισαν τρομερά και τον σκότωσαν αυτόν και την οικογένειά του. Ταράχτηκα. Ήταν κεραυνός για μένα αυτό, που άκουσα. Μου κόπηκε κι' η φωνή και πήγα να σωριαστώ στο χώμα. Αποχαιρέτησα το Λάππα πικραμένος και του είπα:

– Δεν τον σκότωσαν οι Τούρκοι το Νικολάκη Εφέντη...

– Αλλά ποιού;

– Εμείς τον σκοτώσαμε με την επιπολαιότητά μας. Δεν βαστάξαμε το μυστικό! Έφυγα με τη συνείδησή μου αναστατωμένη. Αισθανόμουν τύψεις για πολύ καιρό. Θεωρούσα τον εαυτό μου ένοχο. Σκεπτόμουν, ότι εγώ είχα ανακατέψει και την οικογένειά του. Δεν το κρύβω: Όλη τη ζωή μου από τότε ως τώρα την πέρασα και την περνάω με τα φοβερά ερωτήματα, που βάνω στον εαυτό μου βράδυ και πρωί και θα τα βάνω, ώσπου να πεθάνω.

Εκείνος –ο Νικολάκη Εφέντης– έκαμε το καθήκον του προς την Πατρίδα μας, όπως του το ζητήσαμε, και με το παραπάνω. Εμείς το κάναμε απέναντί του; Κάναμε ό,τι έπρεπε τότε, ώστε να τον προφυλάξουμε απ' το μεγάλο κακό που τον βρήκε για χατηρι μας, κι' αυτόν και την οικογένειά του; Γιατί να φτάση το μυστικό στους Τούρκους και να μην το παρουμε στον τάφο μας μαζί, όσοι το ξέραμε; Κι' αφού έγινε τότε εκείνο το ανεπανόρθωτο κακό, γιατί δεν τον τιμούμε; Γιατί δεν τον έχουμε και τώρα τιμήσει ως Κράτος και ως Έθνος, τον αφανή εκείνο ήρωα, όπως του αξίζει και του πρέπει; Γιατί αγνοούμε το ιερό μας αυτό καθήκον προς τον άνθρωπο που πέθανε σκλάβος με την άσβεστη φλόγα «ΕΛΛΑΔΑ» στην καρδιά; Και δεν φοβούμαστε μήπως η στάση μας αυτή – στάση αχάριστη απέναντι στον Νικολάκη– γίνη με τον καιρό νεροποντή, μήπως γίνει δρολιάπι ατελείωτο και σβήση κάποια μέρα τις τόσες άλλες φλόγες, που καίν' ακόμα άσβεστες σε χώματα Ελληνικά, μα ξενοπατημένα;

Μια σπουδαία παλιά έκδοση γραμματοσήμων της εποχής του 1912, η οποία είναι αφιερωμένη στις κωμοπόλεις που βλέπετε. Η σειρά αναφέρεται στις εξής κωμοπόλεις, Άγιοι Σαράντα, Κόνιτσα, Κολώνια, Μαργαρίτι, Παραμυθιά και Τεπελένι. Από ότι καταλαβαίνουμε απο την ένδειξη (ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ 1912), έχει να κάνει με τις επιχειρήσεις του Ελληνικού Στρατού εκείνη την περίοδο. Αξιοσημείωτο είναι επίσης ότι στα γραμματόσημα επάνω υπάρχει η ένδειξη: **Εν Τούτω Νίκα.**
(Φωτό-Αρχείο Θωμάς Γκίνης)

Ο Καπετάν Μάρκος Δεληγιαννάκης Οπλαρχηγός, πολέμησε για την απελευθέρωση της Ηπείρου 1909-1913. Την φωτογραφία μας τις έστειλε ο στρατηγός κ. Ιερώνυμος Βούρβαχης, στενός συγγενής του Δεληγιαννάκη.
(Φωτό-Αρχείο Θωμάς Γκίνης)

Σώμα του Οπλαρχηγού Μάρκου Δεληγιαννάκη στην περιοχή της Θεσπρωτίας, η φωτογραφία προέρχεται απο την ιστοσελίδα www.margariti-gr.de

Με εκτίμηση,
έκ μέρους του Δ.Σ.
Απο το Γραφείο Τύπου της Π.Ο.Ε.

*Πηγές: απο το βιβλίο του Αθ. Τσεκούρα: "ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ"
Η «ΣΚΥΛΛΑ» ΚΙ' ΝΙΚΟΛΑΚ' ΕΦΕΝΤΗΣ
απόσπασμα του οποίου υπάρχει στην ιστοσελίδα του Συλλόγου Αποφοίτων
Ζωσιμαίας Σχολής. www.zosimaia.gr
Απο την 21february1913.blogspot.com
Απο την ιστοσελίδα www.margariti-gr.de Ιστορικά Θέματα.*